

Schimburi academice româno-sovietice în perioada Războiului Rece

Iana Balan*

Cuvinte-cheie: *Universitatea din Iași, Universitatea din Chișinău, istorie academică, relații inter-universitare, înțelegeri de colaborare.*

Introducere

Istoria relațiilor Universității din Iași cu instituțiile de învățământ superior din Europa și din întreaga lume a fost una dinamică și variată, caracterizată prin schimburi academice, stagii de documentare, participări la manifestări științifice sau școli de vară. De cele mai multe ori, cooperările aveau drept bază legală acte bilaterale sau înțelegeri directe de colaborare. Perioada comunistă a fost una aparte, unde rolul politicului a fost unul primordial și de cele mai multe ori a influențat direcția și caracterul legăturilor externe ale *Alma Mater Iassiensis*.

Schimbările produse în Europa de Est la finalul anilor '40 au influențat toate aspectele vieții politice, sociale și culturale ale statelor din această zonă geografică, ce au intrat sub influența Kremlinului. Numite și state satelit, ele au suferit o serie de metamorfoze, de la transformări ale regimului politic, la schimbări ale caracterului economic și deviere a direcției politicii externe. Statele satelit au oglindit politica Moscovei în acțiunile lor prin acorduri bilaterale, acorduri economice sau prin formarea CAER, în acest fel devenind dependente total de Moscova¹. Imitarea modelului sovietic s-a reflectat nu doar în caracterul politic sau economic, ci și în domeniul cultural și în cazul nostru asupra învățământului.

* Muzeograf II, Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

¹ Paul Octavian Nistor, „Relațiile Republicii Populare Române cu blocul comunist la începutul Războiului Rece”, în Ioan Ciupercă, Bogdan-Alexandru Schipor, Dan Constantin Măță (coord.), *România și sistemele de securitate în Europa. 1919-1975*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 299-300.

Învățământul românesc în perioada comunistă s-a fundamentat pe trei reforme²: prima, cea din 1948, a fost de fapt o copie a modelului sovietic³, iar celelalte s-au bazat pe aceleași principii, cu un discurs specific epocii, „orânduirea socialistă”, „concepția materialist-dialectică” și „construcția socialismului și comunismului”⁴ erau laitmotiv.

Caracterul complex al legăturilor Bucureștiului cu Moscova în domeniul politicii externe a stat la baza lucrărilor lui Cezar Stanciu⁵, Gavriil Preda și Petre Opriș⁶, Mioara Anton și Ioan Chiper⁷ sau Vasile Buga⁸. În privința politicii economice, Liviu Țăranu⁹ a fost preocupat de rolul României în cadrul CAER, iar în privința relațiilor culturale (o problemă de cercetare relativ nouă) o contribuție importantă o identificăm în articolele Mihaelei Botnari¹⁰. Istoriografia menționată este una fundamentală pentru cunoașterea contextului politic, o primă etapă a demersului nostru în care ne propunem mai curând identificarea și inven-

² În perioada regimului comunist au fost adoptate trei reforme ale învățământului: Decretul 175/1948 a fost prima bază legală, apoi a fost adoptată Legea 11/1968, iar în 1978: Legea 28/1978, Legea educației și învățământului.

³ <https://lege5.ro/Gratuit/g42domzq/decretul-nr-175-1948-pentru-reforma-invatamantului> (accesat pe 16.09.2020).

⁴ <https://lege5.ro/Gratuit/he2daojr/legea-nr-11-1968-privind-invatamintul-in-republica-socialista-romania> (accesat pe 16.09.2020).

⁵ Cezar Stanciu, *Devotați Kremlinului: alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2008 și *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările lagărului socialist. 1948-1964*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2009.

⁶ Gavriil Preda, Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. 1954-1968*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008.

⁷ Mioara Anton, Ioan Chiper, *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, 2003.

⁸ Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice 1965-1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013; Idem, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice: convorbirile de la Moscova din Iulie 1964*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012; Idem, *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015.

⁹ Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Reciproc. 1949-1965*, București, Editura Enciclopedică, 2007.

¹⁰ Mihaela Botnari, „Colaborarea româno-sovietică în domeniul educației. Studenți români în URSS (1946-1956)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, LII/2015, p. 367-381; „RSS Moldovenească în contextul relațiilor culturale româno-sovietice. Contactele cultural-artistice „româno-moldovenești (1952-1962)”, în *Caiete diplomatice*, III/2015, nr. 3, p. 68-83 și „Pe cine citim în original: pe Lenin sau pe Marx și Engels? Desființarea Institutului Pedagogic «Maxim Gorki» și atitudinea membrilor CC al PMR”, în *Historia Universitatis Iassiensis*, VII/2016, p. 85-102.

tariera în manieră cronologică și tematică a relațiilor Universității din Iași cu instituțiile de învățământ superior din URSS.

Cercetarea cuprinde o serie de obiective esențiale în definirea și înțelegerea relațiilor internaționale ale Universității din Iași, în perioada comunistă. Ne propunem să identificăm, în primul rând, baza juridică a relațiilor culturale româno-sovietice, politicile culturale ale Kremlinului și receptarea acestora în România. Pornind de la aceste aspecte, intenționăm să identificăm într-o primă etapă actele normative (legislație națională, acorduri culturale și educaționale, acorduri de cooperare directă și schimburi academice) ce au stat la baza relațiilor Universității din Iași cu instituțiile de învățământ superior din URSS și evoluția acestor relații sub raportul statistic și cantitativ al schimbului de profesori și studenți și al domeniilor de colaborare. Accentul va cădea pe Universitatea de Stat din Chișinău, deoarece a fost singura instituție din URSS cu care a fost semnată o înțelegere de colaborare directă¹¹. De asemenea, pentru a înțelege ponderea și caracterul acestor relații, le vom analiza comparativ cu alte instituții de învățământ superior din „lagărul socialist”.

Demersul nostru este un studiu introductiv ce pune în dezbatere o problemă puțin studiată. Este un subiect care pune multe semne de întrebare și vom încerca să căutăm răspunsurile pentru a forma treptat o imagine generală a relațiilor internaționale ale Universității din Iași. Sursele cercetării sunt în primul rând documentele din Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, subfondul Rectorat, din perioada 1956-1989. Ne propunem o introducere în problematica relațiilor Universității din Iași cu instituțiile de învățământ superior din URSS, urmând ca, într-un studiu ulterior, să extindem perspectivele pentru a analiza dintr-un alt unghi această problemă. În cadrul cercetării, ne propunem o inventariere a acestor schimburi, mai mult decât o analiză a lor. Motivația acestui demers pornește de la faptul că, în prezentarea relațiilor internaționale ale Universității, relațiile cu instituțiile din URSS sunt doar menționate, fără a oferi detalii; de exemplu, în studiul domnului Alexandru-Florin Platon¹² au

¹¹ Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, fond „Universitatea Alexandru Ioan Cuza” din Iași, subfond Rectorat, Relații Externe (în continuare, AUAIC, Rectorat), dosar 97/1977, f. 88-92. Argument adus de Rectorul Mihai Todosia, la 7 februarie 1981, în raportul „Cu privire la colaborarea dintre Universitatea din Iași și Universitatea din Chișinău în perioada 1976-1980; forme și modalități de creștere a eficienței acestei colaborări (1981-1985)”.

¹² Alexandru-Florin Platon, „Relațiile internaționale ale Universității (1945-1989)”, în Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coord.), *Istoria Universității din Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 622.

fost menționate relațiile cu Chișinăul, fără a dezvolta caracterul și evoluția lor.

Relații culturale româno-sovietice: acorduri și „instrumente” ale diplomației culturale sovietice

În perioada Războiului Rece, Uniunea Sovietică și-a folosit toate resursele *softpower* (cultură, valori politice, politica externă) pentru a convinge restul lumii de atractivitatea sistemului comunist¹³. Moscova a cheltuit sume colosale în programe diplomatice, care includeau promovarea culturii sovietice, în toate aceste inițiative puna un accent pe superioritatea sa culturală și a sistemului său educațional¹⁴. Fundamentul culturii sovietice a fost reprezentat de ideologie, unde ideea „comunismului”, ideea „eroismului”, ideea „colectivismului” și ideea „luptei” erau de fapt componente ale vieții sociale¹⁵. Un accent deosebit a fost pus pe programele educaționale și schimburile de experiență intra-bloc care ar fi dus, în perspectiva Moscovei, la formarea unei elite dedicate căii sovietice, ceea ce însemna, de fapt, și un control al sistemului de învățământ din cadrul statelor democrației populare¹⁶. Diplomația culturală a Războiului Rece a inclus programe de schimburi culturale, înființarea de biblioteci și a unor centre culturale, radiodifuziune și schimburi de studenți, profesioniști și cetățeni¹⁷. În același timp, relațiile culturale au avut drept nucleu acordurile bilaterale cu Moscova, ceea ce îi oferea Kremlinului posibilitatea unui control total al acestor schimburi. Tratatete bilaterale, drept baza fundamentală legală, generau o serie de schimburi culturale, care puteau fi un nucleu pentru înființarea unor instituții ce aveau drept obiectiv promovarea culturii sovietice.

Relațiile culturale româno-sovietice au fost determinate de schimbările geopolitice pe harta Europei din momentul în care Bucureștiul a intrat în sfera de influență a Moscovei. De la mijlocului anului 1947, politica

¹³ Joseph S. Nye Jr., *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs, 2004, p. 73.

¹⁴ *Ibidem*, p. 74.

¹⁵ Valentina Ursu, *Politica culturală în RSS Moldovenească (1944-1956)*, Chișinău, Editura Pontos, 2013, p. 7-8.

¹⁶ Benjamin Tromly, „Brother or Other? East European Students in Soviet higher education establishments, 1948-1956”, în *European History Quarterly*, vol. 44 (1), 2014, p. 81.

¹⁷ Ljuben Tevdovski, *Cultural Diplomacy. An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*, Skopje, Macedonian Information Centre, 2009, p. 31.

externă a României a început să se contureze pe linia subordonată Moscovei cu o detașare radicală față de politica externă tradițională a Bucureștiului. Semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu Uniunea Sovietică la 4 februarie 1948¹⁸ a marcat și în plan formal direcția și supunere totală față de Moscova.

Perioada 1948-1956 a fost caracterizată printr-o aliniere a politici externe a României față de Moscova¹⁹, o copiere a modelului sovietic și o supunere față de vocea Kremlinului. Fluxul de putere și informații era direcționat din Est. Moartea lui Stalin a fost un punct de cotitură în relațiile româno-sovietice, urmând o perioadă de incertitudine, care a generat o serie de schimbări majore, de neconceput în perioada stalinistă. Plecarea trupelor sovietice din România, în vara anului 1958²⁰, a fost un reper al metamorfozelor politicii românești, atât interne, cât și externe. Liderii de la București și-au consolidat poziția în lipsa sprijinului Moscovei și chiar împotriva intereselor acesteia²¹, au început să se opună deciziilor Kremlinului și treptat relațiile dintre cele două state au devenit din ce în ce mai încordate în probleme internaționale. Însă, confruntarea dintre cele două state a fost cauzată și de problemele contradictorii ale moștenirii relațiilor româno-sovietice²².

Începutul anilor '60 a delimitat o distanțare mai mare față de Moscova, marcând destalinizarea în România. În 1963, reprezentanții Comitetului Central al PCUS erau preocupați de faptul că în relațiile dintre cele două state au apărut „tendințe negative”, dispăruseră „sinceritatea” și „înțelegerea reciprocă”; conducerea de la Moscova reproșa turnura „antisovietică”, „neprietenească” din politica Partidului Muncitoresc Român, îndepărtarea de linia tradițională de prietenie cu PCUS și URSS, evitarea dialogului bilateral la nivel înalt²³. Detașarea Bucureștiului față de Moscova

¹⁸ Paul Nistor, *Admiterea României comuniste în ONU. Între negocieri diplomatice și discreditare simbolică*, Iași, Institutul European, 2014, p. 87. Un nou Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Socialistă România și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a fost semnat, la București, pe 7 iulie 1970.

¹⁹ Cezar Stanciu, *Devotați Kremlinului...*, p. 25.

²⁰ Gavriil Preda, Petre Opriș, *op. cit.*, p. 74.

²¹ Cezar Stanciu, *Frăția socialistă...*, p. 155.

²² Gheorghe E. Cojocaru, „Mobilizare de trupe pe frontul ideologic din RSSM, I”, în *Totalitarianism Archives* (Arhivele Totalitarismului), nr. 1-2/2011, p. 186. Problema principală și contradictorie în relațiile româno-sovietice a fost cea a Basarabiei, pretenții asupra vechiului pământ românesc a apărut în „Declarația din aprilie 1964” (vezi Liviu Țăranu, *op. cit.*, p. 181).

²³ Vasile Buga, „O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964, II”, în *Totalitarianism Archives* (Arhivele Totalitarismului), nr. 1-2/2010, p. 179.

și desovietizarea au culminat cu Declarația din aprilie 1964, considerată o „declarație de independență” a regimului comunist din România²⁴ și care a marcat calea spre o autonomie economică și opoziție față de încercările Moscovei de a reînnoi controlul asupra statelor satelit²⁵. Declarația a pus bazele unei noi linii a politicii externe românești. Liviu Țăranu considera că după 1965, în perioada lui Nicolae Ceaușescu, politica externă „nu se poate explica fără Dej și fără Declarația din 1964”, iar documentul consacra linia independentă a României în cadrul blocului socialist²⁶. Moscova a încercat să își asigure fidelitatea liderilor de la București cu amenințări, dar și cu o atitudine amicală. Și-au dat repede seama că, *de facto*, politica externă de la București își păstra linia începută în 1945, regimul comunist de la București părând cel mai stabil din lagărul socialist, ceea ce mulțumea Kremlinul²⁷.

Contextul politic a influențat evoluția sau stagnarea relațiilor dintre cele două state. Din punctul de vedere al dezvoltării relațiilor culturale, anul 1947 a fost unul semnificativ, în care Bucureștiul contura atitudinea față de Moscova. În mai 1947, s-a înființat Institutul de studii româno-sovietice²⁸. Institutul s-a preocupat de pregătirea cadrelor didactice pentru predarea limbii ruse până la reforma învățământului din 1948; tot în acest an s-au făcut demersuri pentru înființarea Institutului de limbă și literatură rusă. Astfel, la 7 iunie 1948, a fost creat Institutul Pedagogic „Maxim Gorki” – o instituție de învățământ superior ce avea drept obiectiv formarea specialiștilor de limbă și literatură rusă²⁹. Simbolic și funcțional, Institutul deținea un rol în sovietizarea României, cursurile având un nivel politic și ideologic ridicat³⁰.

Relațiile culturale româno-sovietice nu au fost la fel de intense ca cele pe plan economic, dar Moscova a avut o serie de instrumente de propagandă care promovau cultura sovietică. Periodic se semnau acorduri culturale, care prevedeau evenimentele anuale³¹. O primă înțelegere bilaterală, ce punea bazele legăturilor în acest domeniu, a fost acordul de colaborare culturală între Republica Populară Română și Uniunea Republicilor

²⁴ Liviu Țăranu, *op. cit.*, p. 162.

²⁵ *Ibidem*, p. 161-162.

²⁶ *Ibidem*, p. 183-184.

²⁷ *Ibidem*, p. 187.

²⁸ Ion Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 356.

²⁹ Mihaela Botnari, „Pe cine citim în original: pe Lenin sau pe Marx și Engels?...”, p. 88.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Cezar Stanciu, *Frăția socialistă...*, p. 180.

Sovietice Socialiste, semnat la Moscova, în 7 aprilie 1956. Ulterior, au fost semnate o serie de înțelegeri ce au susținut continuitatea relațiilor culturale româno-sovietice, cum ar fi acordul între Guvernul RPR și Guvernul URSS privind condițiile reciproce de studiu ale studenților și aspiranților în institutele civile de învățământ superior și instituțiile de cercetări științifice, semnat la București, pe 8 decembrie 1960. La 10 ianuarie 1978 a fost semnat, la București, Protocolul privind crearea Comisiei mixte guvernamentale româno-sovietice de colaborare culturală³². Obiectivul comisiei a pornit de la dorința de a impulsiona

[...] dezvoltarea și să perfecționeze legăturile culturale pe baza Acordului de colaborare culturală dintre România și Uniunea Sovietică din 7 aprilie 1956, călăuzindu-se după Declarația privind dezvoltarea continuă a colaborării și prieteniei frățești dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre România și Uniunea Sovietică din 24 noiembrie 1976, dorind să contribuie la adâncirea în continuare a prieteniei româno-sovietice și să faciliteze prin toate mijloacele schimburile culturale și științifice, extinderea colaborării și contactelor dintre instituții de învățământ, culturale, uniuni de creație, edituri, dintre oameni de știință, cultură și artă, colective artistice, ziariști, să faciliteze reflectarea reciprocă multilaterală a realizărilor popoarelor român și sovietic în construcția socialistă și comunistă³³.

Alături de analiza relațiilor româno-sovietice și coordonarea unor instituții care să realizeze schimburi culturale, comisia avea ca misiune să

[...] contribuie la dezvoltarea colaborării directe între Instituțiile de învățământ superior, institutele științifice și instituțiile de cultură, precum și la stabilirea de contacte între oamenii de cultură și știință din ambele țări³⁴.

Un alt document esențial a fost și Planul de colaborare pe perioada 1977-1980, semnat la începutul anului 1977, care asigura schimburi și contacte dintre „instituțiile culturale, uniunile de creație și edituri, dintre oameni de știință, cultură și artă etc.”³⁵.

³² http://www.cdep.ro/caseta/2006/02/03/pl06007_gv.pdf (consultat pe 07.10.2020).

³³ <https://lege5.ro/Gratuit/he3dknzq/protocolul-privind-crearea-comisiei-mixte-guvernamentale-romano-sovietice-de-colaborare-culturala-din-10011978/8240> (consultat pe 07.10.2020).

³⁴ <https://lege5.ro/Gratuit/he3dknzq/protocolul-privind-crearea-comisiei-mixte-guvernamentale-romano-sovietice-de-colaborare-culturala-din-10011978/8240> (consultat pe 07.10.2020).

³⁵ *Documente Diplomatice Române*, seria a III-a, *România și Tratatul de la Varșovia. Conferințele miniștrilor Afacerilor Externe și ale adjuncților lor (1966-1991)*,

Acordurile culturale bilaterale româno-sovietice ce aveau drept scop promovarea culturii sovietice, dar și exportul de modele de la Moscova au fost completate de o serie de acțiuni punctuale reprezentate de manifestații, evenimente culturale, inaugurarea de organizații și instituții. Astfel, erau zile care marcau prietenia româno-sovietică, cum ar fi 1 Mai – Ziua muncii, 23 August considerată o dată importantă după care s-a reînnoit „frăția de arme” româno-sovietică³⁶, sau serbarea Marii Revoluții din Octombrie.

ARLUS (Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică), ce avea drept obiectiv „cunoașterea reciprocă între România și URSS și strângerea legăturilor de prietenie între aceste două țări”³⁷, a fost un alt „instrument” al diplomației culturale sovietice. Asociația era bine organizată, având activități bine definite, cum ar fi organizarea de conferințe, simpozioane, filme, expoziții și diferite manifestații cultural-artistice, și urmărirea promovării culturii românești în URSS. A desfășurat activitatea în perioada 1944-1979, sarcinile sale fiind preluate de Institutul Român pentru Relații Culturale cu străinătatea³⁸. ARLUS a întreprins și o serie de acțiuni privind introducerea învățământului obligatoriu în limba rusă, ulterior „s-a specializat” în organizarea și răspândirea cursurilor populare de limbă rusă³⁹.

Un alt „instrument” al politicii culturale sovietice a fost VOKS – Asociația Sovietică pentru Legăturile Culturale cu Străinătatea – din 1958 și-a schimbat titulatura în Uniunea Societăților Sovietice de Prietenie și Relațiile Culturale cu Țările Străine. Această organizație activa pe teritoriul URSS și avea drept obiectiv familiarizarea publicului sovietic cu realizările culturale ale țărilor străine și popularizarea culturii sovietice în străinătate, promovarea dezvoltării și întăririi înțelegerii reciproce între URSS și alte țări. Acest obiectiv s-a materializat prin schimburi de delegații și grupuri turistice, schimb de experiență culturală și științifică, organizarea de festivaluri și expoziții etc. De exemplu, ziua de 23 August 1955 a fost sărbătorită și în capitalele „prietene”, la Moscova,

Mioara Anton (editor), București, Editura Alpha MDN, 2009, p. 513. Prin crearea Comisiei mixte guvernamentale româno-sovietice de colaborare culturală s-a vizat înființarea unei Case de Cultură rusă, activitate ce ținea de fapt de principiile VOSK.

³⁶ Paul Octavian Nistor, „Relațiile Republicii Populare Române cu blocul comunist...”, p. 311.

³⁷ Arhivele Naționale ale României (în continuare, ANR), *Prefață la Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu URSS*, număr inventar 1773, p. 1.

³⁸ *Ibidem*, p. 2.

³⁹ Mihaela Botnari, „Pe cine citim în original: pe Lenin sau pe Marx și Engels?...”, p. 87.

la ambasadă a fost pregătită o recepție, iar pentru locuitorii Moscovei a fost organizată o festivitate în Parcul Gorki, cu implicarea VOSK, unde au fost expuse o serie de fotografii din România, și au participat grupuri artistice din URSS și RPR. În cadrul evenimentului au fost interpretate melodii populare și arii din operele lui Enescu și Brediceanu. De asemenea, la Moscova au rulat filme românești, iar în presă, mai multe zile la rând, au apărut articole despre România; aceste manifestații, chiar dacă în scop propagandistic, au dus la o mai bună cunoaștere a caracterului românesc în străinătate⁴⁰. „Luna prieteniei” a fost un alt eveniment ce presupunea schimb cultural între URSS și România, în cadrul căruia muzicieni, balerini, scriitori și jurnaliști sovietici au jucat în România ultimele creații artistice și, de asemenea, cei din România au vizitat URSS. După terminarea părții culturale, aceștia mergeau la fabrici și în sate pentru a fi prezentate „realizările socialiste”⁴¹.

Distanțarea față de Moscova, la începutul anilor '60, a adus o serie de schimbări și detașare față de politicile culturale promovate de aceasta. Desființarea Institutului Pedagogic „Maxim Gorki” și mai ales eliminarea obligativității limbii ruse din școlile românești, începând cu anul școlar 1963-1964, însemna, de fapt, că aceasta își pierde caracterul privilegiat, fiind studiată ca orice altă limbă străină⁴². După desființarea Institutului, s-a arătat o deschidere pentru studiul limbilor străine occidentale, au fost eliminate cursurile speciale de istorie a URSS, de geografie a URSS și a cursului de literatură sovietică, acestea fiind incluse în cadrul orelor de istorie, geografie și literatură universală⁴³. În decembrie 1963, Direcția de Propagandă și Cultură din cadrul Comitetului Central a hotărât desființarea Institutului de Studii româno-sovietice și a ARLUS, iar editurile au început să publice tot mai mulți autori români. Desființarea institutelor a avut un factor politic, fiind o urmare a consolidării regimului de la București și autonomiei sale tot mai mari față de Moscova⁴⁴, dar și o relativă ieșire din izolare și o oarecare deschidere spre Vest. *De facto*, acțiunile întreprinse la începutul anilor '60 erau în opoziție cu politica Moscovei dusă anterior, care urmărea sovietizarea și rusificarea României.

⁴⁰ Paul Octavian Nistor, „Relațiile Republicii Populare Române cu blocul comunist...”, p. 312.

⁴¹ *Ibidem*, p. 313.

⁴² Cezar Stanciu, *Frăția socialistă...*, p. 275.

⁴³ Mihaela Botnari, „Pe cine citim în original: pe Lenin sau pe Marx și Engels?...”, p. 97.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 100.

Metamorfoze interne și externe ale Universității din Iași

Schimbările politice din România din 1945-1947 au atras o serie de metamorfoze în toate aspectele vieții, atât la nivel economic, cât și cultural. Învățământul nu a fost omis, ci, din contră, a fost unul dintre principalele instrumente ale regimului pentru sovietizarea societății românești. Învățământul superior a fost persecutat pentru a răspunde criteriilor Moscovei. Studiul Marianei Momanu⁴⁵ ilustrează în detaliu calea sovietizării Universității din Iași și observăm schimbările impuse de la București. Astfel, constatăm caracterul primar al criteriului politic, iar controlul total devenea laitmotiv. Drept consecință a fost abolită autonomia universitară, în ciuda revoltelor profesorilor, urmată de „epurările” și „comprimarea” posturilor sau „raționalizarea” învățământului superior, care a dus la desființarea unor facultăți ce nu corespundeau noilor principii politice, cum a fost cazul Facultății de Teologie, la sfârșitul anului 1947⁴⁶. De asemenea, au fost înființate catedre care corespundeau noii ideologii comuniste: Catedra de Marxism-leninism, cea de Economie politică sau cea de Materialism dialectic⁴⁷. „Epurările” aveau un fundament politic, mai mulți profesori au fost acuzați de lipsa „nivelului politic”, de „atitudine antidemocratică” sau „atitudine reacționară”, iar teroarea a continuat chiar și după retragerea trupelor sovietice⁴⁸.

În privința conținutului programelor, disciplinele trebuiau să fie „pătrunse de spiritul” ideologiei marxist-leniniste⁴⁹ în detrimentul științei. De asemenea, științele sociale (ideologice) deveneau fundamentale, scrierile lui Marx, Engels, Lenin și Stalin deveneau lucrări de „căpătâi”⁵⁰, cursurile trebuiau realizate pe criteriul conformității ideologiei comuniste, analiza de cursuri devenind un aspect relevant pentru această perioadă⁵¹. Se adaugă modificarea programelor, după model sovietic, în 1952 aproape

⁴⁵ Mariana Momanu, „Universitatea «Al. I. Cuza» în anii sovietizării învățământului românesc”, în Gheorghe Iacob (coord.), *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2007.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 248-250.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 250-251.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 252-253.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 253.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 254-255.

⁵¹ *Ibidem*, p. 255. În Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, subfond Rectorat, am identificat mai multe dosare referitoare la analiza cursurilor, majoritatea acestora sunt din perioada 1958-1965 (vezi dosarele 562-567/1958, 475-480/1959, 711-715/1960, 717-723/1961, 599-601/1962, 762-768/1963, 803/1964, 853/1964-1966, 817-818/1965, 820-821/1965, 910-911/1965).

toate fiind deja adaptate după calapodul sovietic. Au apărut cursuri ca Istoria URSS sau Drept de stat sovietic⁵².

Metamorfozele radicale ale Universității din Iași ca structură, imagine și condiție au fost completate și de direcția relațiilor externe, dirijate spre statele „lagărului socialist”. În privința relațiilor cu instituțiile din Uniunea Sovietică, acestea erau în concordanță cu acordurile bilaterale de colaborare și erau direcționate pe specializarea cadrelor didactice, aspirantura, studii de doctorat, documentare/cercetare, schimb de experiență și reuniuni științifice. De asemenea, în cadrul acestor colaborări, un loc aparte îl aveau și studenții care participau la diferite sesiuni științifice, plecau pentru desfășurarea practicii de vară sau schimburi sportive. Universitatea nu avea autonomie în inițierea temelor de cercetare sau a deplasărilor în afara granițelor, ce trebuiau să se încadreze în limitele acordurilor dintre cele două state. Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul Educației aveau un control absolut asupra acestor proceduri, de la aprobarea planului de muncă în străinătate, vizat întâi de șeful catedrei, până la aprobarea titlurilor comunicărilor științifice. De asemenea, candidații propuși de Universitate trebuiau aprobați de Ministere, de cele mai multe ori aceștia erau membri PCR sau UTC, însă au fost și cazuri când candidații nu făceau parte din partid.

În privința evoluției relațiilor externe ale Universității din Iași în perioada postbelică, s-a propus o periodizare a acesteia. Alexandru-Florin Platon, în studiul deja citat, a propus trei perioade: de la sfârșitul războiului până la începutul deceniului șase, apoi de la această dată până la sfârșitul anilor '70 și respectiv perioada anilor '80⁵³. Aceste etape au fost diferite ca activitate și dinamism. Prima, care s-a suprapus perioadei de instaurare și consolidare a regimului comunist din România, a fost nesemnificativă, cea de-a doua a fost cea mai bogată și dinamică perioadă a relațiilor externe ale Universității din Iași, iar perioada anilor '80 a fost una de declin, ce a coincis cu intensificarea crizei economice și pierderea legitimității regimului de la București⁵⁴.

Documentele din arhiva Universității din Iași⁵⁵ confirmă tendința la nivel național privind colaborarea cu instituții de învățământ și de cercetare din URSS. O primă inițiativă a unei colaborări externe direcționate spre Est a fost înregistrată abia în 1958. Aceasta a fost adresa Ministerului

⁵² *Ibidem*, p. 260.

⁵³ Alexandru-Florin Platon, *op. cit.*, p. 615-616.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Documentele aflate în arhiva Universității din Iași au o delimitare temporală plasată în perioada 1956-1989.

Învățământului și Culturii din 30 aprilie 1958, document ce aproba inițiativa Universității din Iași pentru încheierea unor convenții cu Universitățile din Chișinău și Odessa în vederea organizării schimbului de cadre didactice pe timpul practicii de vară⁵⁶. Treptat, în anii '60, Universitatea din Iași a cunoscut o oarecare deschidere spre noi colaborări. Astfel, scrisoarea președintelui Prezidiului Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS, doctor în științe istorice profesor I. S. Grosul, din aprilie 1960, informa în privința creării unei secții moldovenești a Consiliului Asociației Naționale a istoricilor științei și tehnicii, iar membrii acestui birou și-au exprimat intenția de a stabili legături cu Universitatea din Iași⁵⁷. În iulie 1961, a fost înregistrată inițiativa stabilirii unui schimb de publicații științifice cu Universitatea din Alma Ata⁵⁸. Aceste inițiative au fost acțiuni de pionierat care au fost completate, în acest deceniu, de stagiile de aspirantură, specializare și participări la diferite manifestări științifice.

Aspirantura⁵⁹ a fost un sistem dinamic, mai mulți candidați de la Iași au fost plecați să facă aspirantura în Uniunea Sovietică. În anul universitar 1962/1963 au fost admiși cinci candidați⁶⁰, în anul universitar 1964/1965 au fost plecate 14 cadre didactice⁶¹; treptat numărul acestora a scăzut. La mijlocul anilor '60, au plecat patru candidați⁶², iar în anul universitar 1966/1967 s-a aprobat deplasarea a trei candidați, urmând selecția ulterioară a acestora⁶³. Domeniile pentru aspirantură ce predominau în propunerile făcute de Universitate erau cele reale: fizica, matematica și biologia⁶⁴,

⁵⁶ AUAIC, Rectorat, dosar 698/1958, dosar nepaginat. Propunerea viza în special schimbul de cadre didactice de la Facultatea de Științe Naturale-Geografie.

⁵⁷ AUAIC, Rectorat, dosar 698/1958, dosar nepaginat. Documentul este unul impresionant pentru acea perioadă, deoarece este un document scris în limba română cu alfabet latin.

⁵⁸ AUAIC, Rectorat, dosar 698/1958, dosar nepaginat.

⁵⁹ Aspirantura a fost un sistem nou, împrumutat de la metoda de învățământ sovietic. În 1950, prin trei decrete: Decretul nr. 13, din 14 ianuarie 1950, pentru înființarea și organizarea aspiranturii; Decretul nr. 14, din 14 ianuarie 1950, pentru reglementarea aspiranturii în condiții speciale; și Decretul nr. 15, din 14 ianuarie 1950, pentru organizarea doctoratului, s-au pus bazele unui nou sistem al studiilor doctorale. Astfel, pentru obținerea titlului de doctor, un licențiat ar fi trebuit să urmeze șase ani de studiu și cercetare, care cuprindeau studii de aspirantură și doctorat (Cătălin-Daniel Pop, „Evoluția legislativă și istoria studiilor doctorale din România între 1898 și 1995”, în *SUBB Jurisprudentia*, nr. 3/2019, p. 107).

⁶⁰ AUAIC, Rectorat, dosar 854/1963, f. 208.

⁶¹ AUAIC, Rectorat, dosar 205/1971, dosar nepaginat.

⁶² AUAIC, Rectorat, dosar 895/1965, f. 4.

⁶³ *Ibidem*, f. 6.

⁶⁴ AUAIC, Rectorat, dosar 854/1963, f. 92.

dar erau și unele propuneri din filiera ideologică, cum ar fi Materialism dialectic și istoric sau Limba și literatura rusă⁶⁵.

Deplasările privind specializarea cadrelor didactice se făcea doar în conformitate cu planul de trimitere la specializare, în caz contrar cererea candidatului era respinsă⁶⁶. În 1963, a fost aprobată doar o deplasare pentru două luni a Vioricăi Simionescu, asistent la Facultatea de Științe Naturale⁶⁷, iar în anul universitar 1964/1965 au plecat doar trei cadre didactice: Radu Sandulovici, Ionel Petcu și Constantin Bîrcă⁶⁸. Prioritare, ca și în cazul aspiranturii, au fost științele exacte, în acest caz un candidat a fost de la Fizică și ceilalți doi candidați de la Biologie. Deplasarea se făcea pe baza unui plan de muncă, care era vizat de șeful de catedră, iar apoi trebuia aprobat de Minister. De asemenea, în anii '60, au fost primele deplasări la reuniunile științifice. În 1964, de la Iași au plecat în URSS două cadre didactice la al XXI-lea Congres al Uniunii Internaționale de chimie pură și aplicată (IUPAC)⁶⁹. În privința schimbului de experiență și vizite ale specialiștilor, între 31 martie și 1 aprilie 1966, la Iași a venit profesorul Kuriliov (?)⁷⁰ de la Universitatea de Stat din Moscova, specializat în Comunism științific⁷¹. În scurta sa vizită la Iași, a avut discuții la Catedra de Socialism științific și a participat la o conferință tematică; de asemenea, a făcut o vizită în oraș. De la Iași, în această perioadă, au plecat pentru schimb de experiență doar cinci cadre didactice, de la Catedrele de Socialism științific, Estetică, Filozofie, Matematică și Geografie⁷². Anii '60 sunt importanți în privința primelor inițiative privind colaborarea cu Universitatea de Stat din Chișinău, aceasta fiind singura universitate din Uniunea Sovietică cu care Universitatea din Iași a avut înțelegere de colaborare directă.

Relațiile internaționale ale Universității din Iași în anii '70 au cunoscut un avânt deosebit nu doar prin multiplicarea numărului deplasărilor aprobate, dar, în primul rând, prin extinderea planurilor de colaborare și a domeniilor. În această perioadă, un accent deosebit s-a pus pe

⁶⁵ *Ibidem*, f. 208.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 182.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 183.

⁶⁸ AUAIC, Rectorat, dosar 205/1971, dosar nepaginat.

⁶⁹ AUAIC, Rectorat, dosar 854/1963, f. 66.

⁷⁰ Probabil face o trimitere la profesorul Aleksandr Mitrofanovich Kovalov (1923-2010), care între anii 1962 și 1990 a fost șeful Departamentului de Teoria Comunismului Științific din cadrul Facultății de Filozofie a Universității din Moscova (vezi <http://letopis.msu.ru/peoples/4596>, consultat pe 14.10.2020).

⁷¹ AUAIC, Rectorat, dosar 895/1965, f. 19.

⁷² AUAIC, Rectorat, dosar 205/1971, dosar nepaginat.

activitatea studenților și pe studiile în străinătate. Studiile de doctorat în străinătate sau continuarea doctoratului în străinătate nu mai reprezenta o noutate, cererile fiind aprobate atât de Universitate, cât și de Ministerul Învățământului. Propunerile Universității, dar și inițiativele cadrelor didactice au fost din ce în ce mai multe, științele exacte având în continuare prioritate. Am identificat o cerere din 1970 a lectorului Romulus Priscornic de la Facultatea de Filologie, Catedra de Limba și literatura rusă privind deplasarea pentru două sau trei luni în URSS (Moscova, Leningrad și Saransk) pentru documentare în vederea definitivării tezei de doctorat⁷³, însă probabil aceasta nu a fost aprobată, deoarece, în 1971, Universitatea din Iași a propus două cadre didactice, pentru pregătirea doctoratului în străinătate⁷⁴, de la Matematică și Fizică. Pentru anul universitar 1971/1972 au fost trimise 13 cadre didactice, printre domenii fiind Fizica nucleară, Electronică industrială sau Automatizări în industrie⁷⁵. După această dată nu am mai identificat deplasări privind studiile doctorale, în schimb a fost un avânt al studiilor în străinătate, atât al cadrelor didactice, cât și al studenților.

O altă direcție, care a fost susținută în anii '70, au fost studiile în străinătate/specializarea cadrelor didactice și a studenților „în vederea formării unor specialiști cu pregătire superioară, în domenii de importanță deosebită pentru dezvoltarea economiei și științei”⁷⁶. Selecționarea candidaților se făcea la nivel de Universitate, din rândul studenților de anul I și anul II⁷⁷, integraliști și cu medii de peste 8. Urma o selecție în cadrul Ministerului Învățământului, unde trebuiau să dovedească competențe de cunoaștere a limbii străine a statului în care plecau în urma unui examen oral și scris⁷⁸. Un aspect important a fost și faptul că la Minister ajungeau doar propunerile avizate de organele locale de partid⁷⁹.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ AUAIC, Rectorat, dosar 204/1971, f. 10, „Cadre didactice de la Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași propuse pentru pregătirea doctoratului în străinătate”.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 68.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 63.

⁷⁷ În privința studenților care plecau în străinătate, nu erau admiși candidații cu medii sub 7, nu se avizau plecările studenților din anul I și din anii terminali (AUAIC, Rectorat, dosar 202/1971, f. 43, adresa Consiliului Uniunii Asociațiilor studenților comuniști din centrul universitar Iași, Comisia Organizatorică, nr. 7422/13.06.1979).

⁷⁸ AUAIC, Rectorat, dosar 204/1971, f. 63-66. Selecția candidaților la nivelul Universității era una destul de severă, ținând cont de criteriile de bază, dar și de un dosar al candidatului destul de consistent, care trebuia să mai conțină: „Caracterizarea studentului” cu date biografice (locul și data nașterii), apartenența politică, starea civilă, domiciliul studentului, numele, profesia, ocupația, apartenența politică a părinților,

În anul universitar 1971/1972, Universitatea a propus 13 persoane pentru continuarea studiilor în URSS din domeniile: Fizica nucleară, Biochimie, Agricultură etc.⁸⁰ Studenții întruneau criteriile generale, fiind integraliști și cu medii peste 8. În 1973, în URSS au plecat opt studenți, pentru o perioadă de două luni, și patru cadre didactice, unul pentru doi ani, „pentru a lucra”, și ceilalți trei pentru șase luni⁸¹. În toate aceste cazuri, actele erau perfectate de Universitate și trimise către Ministerul Învățământului. Un document important era și declarația șefului de Catedră și a conducerii Universității prin care se confirma că cei propuși „nu lucrează și nici nu au lucrat cu informații, date și documente secrete de stat, invenții sau inovații cu caracter deosebit, prezentând garanții moral-politice față de conducerea Universității”⁸².

În 1973, a fost modificată metodologia privind specializările în străinătate. Astfel, pentru cele cu durata mai mare de trei luni, precum și pentru candidaturile de experți și funcționari internaționali, profesori vizitatori și profesori detașați, era nevoie de aprobarea Secretariatului CC al PCR. Înainte ca aceste dosare să fie prezentate vicepreședintelui Paul Niculescu-Mizil, erau discutate în Comisia de partid și de stat pentru atribuirea burselor de studii și doctorantură și trimiterea de personal în străinătate pentru acordarea de asistență specializată, care activa și se întrunea în cadrul Ministerului Învățământului. Dosarul candidatului trebuia să cuprindă: nota de propuneri, referatul de personal (în original, care nu trebuia să depășească două pagini), sinteza procesului-verbal al ședinței colectivului în care persoana propusă își desfășoară activitatea și acordul acestuia pentru plecarea în străinătate⁸³. Schimbarea regulamentului nu a adus modificări radicale, ținând cont de faptul că regimul a controlat și anterior toate deplasările.

În 1974, pentru documentare a fost propus doar un cadru didactic de la Facultatea de Biologie-Geografie, în timp ce pentru specializare au fost propuneri de la Facultatea de Fizică (cinci cadre didactice pentru specializare de 6-10 luni) și de la Facultatea de Filologie (șase cadre didactice a căror specializare era studiul limbii și literaturii ruse, perioada de specializare

aprecierea conducerii Facultății asupra comportamentului moral-politic al studentului, limbile străine pe care le cunoștea, în cazul cadrelor didactice, dosarul era completat cu „referatul de personal”.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 66.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 67.

⁸¹ AUAIC, Rectorat, dosar 192/1971, f.67.

⁸² *Ibidem*, f. 66.

⁸³ *Ibidem*, f. 62.

fiind cuprinsă între 3 și 10 luni)⁸⁴. Pentru intervalul 1975-1978, alături de state ca Franța, SUA, Suedia sau Elveția au fost propuși pentru documentare în Uniunea Sovietică cadre didactice cu specializări în Matematică, Geometrie, Informatică, Biologie (3) și Fizică (cei mai mulți – 4); perioada varia între o lună și 12 luni. De asemenea, au fost propuși pentru specializare în domeniul Matematicii și Chimiei, dar cei mai mulți au fost propuși de la catedra de Filologie, Limba și literatura rusă (15 cadre), cu perioada de specializare cuprinsă între 3 și 12 luni; deplasările erau în special la Moscova, dar mai erau propuneri pentru Leningrad și Tartu⁸⁵.

Tot în anii '70, cadrele didactice și studenții Facultății de Fizică capătă un statut privilegiat, deoarece aveau posibilitatea specializării în cadrul Institutului Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna (IUCN Dubna). Nu am identificat un document privind o înțelegere directă a Universității din Iași cu acest institut, însă deplasările erau periodice. Primii candidați propuși au fost în 1971 de la specializarea Fizică nucleară⁸⁶. În 1972, la Dubna a activat, timp de 30 de zile, un cadru didactic de la Universitatea din Iași. De asemenea, în anul 1973 la IUCN Dubna, în Laboratoarele de probleme nucleare și de reacții nucleare, a plecat un cadru didactic pentru 120-150 de zile⁸⁷. Între 1973 și 1975, în laboratoarele menționate a activat un alt cadru didactic, acesta a avut deplasări periodice lucrând la teme de cercetare comune⁸⁸.

În afară de cadrele didactice, la IUCN Dubna plecau periodic și studenții Universității din Iași. Aceștia trebuiau să fie integraliști, iar cei care plecau erau printre cei mai buni, cu medii de peste 9-9,50. Astfel, Comitetul de stat pentru Energie nucleară a solicitat Universității propuneri pentru practica de vară și pentru stagiile de specializare a cadrelor didactice. Biroul Senatului, Comitetul de partid și Consiliul Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din Universitate au avut recomandări pentru vara anului 1973: cinci studenți și trei rezerve din anul IV – toți aveau media peste 9,50⁸⁹ – și șase cadre didactice, pentru specializare, pentru o perioadă de la trei luni la doi ani⁹⁰. Într-un final, în URSS, în vara anului 1973, pentru practică au plecat doar doi studenți de anul IV⁹¹.

⁸⁴ AUAIC, Rectorat, dosar 111/1973, f. 144-153.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 157-170.

⁸⁶ AUAIC, Rectorat, dosar 204/1971, f. 62.

⁸⁷ AUAIC, Rectorat, dosar 192/1971, p. 97.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 96.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 72.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 73.

⁹¹ *Ibidem*, f. 69.

În 1974, Universitatea a propus două candidaturi pentru Dubna⁹², recomandări ale Facultății de Fizică, doi studenți din anul IV, cu medii generale peste 9⁹³. În 1975, două cadre didactice au plecat la Dubna pentru doi ani și au activat ca angajați ai Institutului⁹⁴. Apoi, în 1977, Universitatea a venit cu două propuneri de cadre didactice pentru plecări la Dubna, la Laboratorul de probleme nucleare pentru realizarea temelor comune⁹⁵. Pentru practica productivă din 1978 la IUCN Dubna, Facultatea de Fizică a făcut nouă propuneri, era vorba de șapte studenți din anul IV și doi din anul doi, studenții aveau media generală peste 9, erau membri PCR sau UTC și nu au mai făcut vreo deplasare până în 1977⁹⁶.

În privința participărilor la manifestările științifice internaționale, am identificat deplasări la Chișinău în 1975 și 1976 și comunicări la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna în 1975⁹⁷.

Anii '70 au abundat în serii de colaborări cu instituții din Uniunea Sovietică. Chiar dacă nu erau bazate pe acorduri directe, acestea se încadrau în planurile de colaborare culturală dintre cele două state. În ciuda birocrăției și a unor metodologii dificile care permiteau centrului controlul total al mișcărilor, deplasările în Uniunea Sovietică au fost numeroase și, la fel ca și în anii '60, științele exacte rămân o prioritate, în special Fizica, ținând cont de relația specială cu IUCN Dubna.

După un asemenea deceniu fructuos, anii '80 dovedesc o relație slabă cu instituțiile de învățământ superior din Uniunea Sovietică. La 9 ianuarie 1980, decanul Facultății de Filologie, Silvia Buțureanu, menționa că facultatea sa nu are niciun angajament de cercetare științifică în cadrul colaborării dintre Academia R.S. România și academiile din țările socialiste pentru 1981-1985, iar temele din planul de cercetare al facultății nu necesitau astfel de colaborare⁹⁸. Afirmația a dat, de fapt, tonul acestui deceniu, în care direcția Est a fost foarte săracă în schimburi academice. De fapt, cursul de la Iași a fost unul dictat de București. De exemplu, în cadrul „Planului de probleme-teme al colaborării științifice dintre Academia R.S. România, Academia de Științe Sociale și Politice a R.S. România și Academia de Științe a URSS pe anii 1981-1985”, Universitatea din Iași a fost propusă doar pentru colaborarea cu Institutul de științe geologice al

⁹² *Ibidem*, f. 49.

⁹³ *Ibidem*, f. 47-48.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 12.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 9.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 4-5.

⁹⁷ AUAIC, Rectorat, dosar 111/1973, f. 139-140.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 63.

Academiei de Științe a R.S.S. Ucraina⁹⁹, chiar dacă anterior, la mijlocul lunii ianuarie 1980, au fost trimise de la Iași propunerile privind temele de cercetare științifice, care ar fi trebuit incluse în convențiile de colaborare între Academia R.S. România și Academiile din țările socialiste pentru 1981-1985. În proiectul său, Universitatea din Iași a înglobat o serie de propuneri din partea Catedrei de Matematică, Fizică¹⁰⁰, Biologie, Istorie și de la Centrul de științe sociale¹⁰¹. De asemenea, a inclus și o colaborare cu Grădina botanică din R.S.S. Moldovenească din cadrul Academiei de științe a URSS¹⁰²; însă acestea nu au fost luate în considerare.

În ceea ce privește schimbul de experiență sau documentare a cadrelor didactice în anii '80, a existat o invitație, din 30 octombrie 1981, a Rectorului Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Viorel Barbu, către Rectorul Universității „M. V. Lomonosov” din Moscova, A. A. Logunov¹⁰³, care era, de fapt, o invitație din partea colectivului Facultății de Matematică adresată profesorului S. N. Krujkov¹⁰⁴ de la Catedra Facultății de Matematică-Mecanică ca să citească unele lecții la Iași, timp de 15 zile, în mai 1982¹⁰⁵. Răspunsul a fost primit abia la 20 ianuarie 1983, semnat de Prorectorul Universității Lomonosov, V. I. Tropin¹⁰⁶, prin care a refuzat

⁹⁹ *Ibidem*, f. 68-71.

¹⁰⁰ Facultatea de Fizică a propus „Programul acțiunilor de colaborare și cooperare externă în domeniul științei și tehnologiei al Facultății de Fizică din Iași pe perioada 1981-1985” și a inclus colaborări cu IUCN-Dubna, Facultatea de Fizică a Universității din Chișinău și Institutul Kurchatov din Moscova (*Ibidem*, f. 75-76).

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 40-42.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Anatolii Alexeevici Logunov (1926-2015) – candidat în Științe Fizico-Matematice (1953), doctor în Științe Fizico-Matematice (1959), profesor (1961), academician în Științe Fizice (Secția de Fizică Nucleară) al Academiei de Științe a URSS (membru corespondent din 1972), rector al Universității „M. V. Lomonosov” din Moscova în 1977-1992 (<http://letopis.msu.ru/peoples/1379>, consultat pe 14.10.2020).

¹⁰⁴ Stanislav Nicolaevici Krujkov (1936-1997) – absolvent al Facultății de Mecanică și Matematică a Universității de Stat din Moscova (1959), candidat în Științe Fizico-Matematice (1963), doctor în Științe Fizico-Matematice (1970), profesor (1970), profesor în cadrul Catedrei de Ecuații diferențiale ale Facultății de Mecanică și Matematică (1973-1997). A activat în cadrul Universității de Stat din Moscova din 1961 (vezi <http://letopis.msu.ru/peoples/2334>, consultat pe 14.10.2020).

¹⁰⁵ AUAIC, Rectorat, dosar 68/1981, f. 316.

¹⁰⁶ Vladimir Ivanovici Tropin (1925-2019) – absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității de Stat din Moscova (1952), candidat în Științe Istorie (1969), docent (1969). Docent al Departamentului la nivel universitar pentru Facultățile de Științe Naturale privind Istoria PCUS (1969-1979), Prorector pentru activitate educațională și științifică cu studenții străini și relații internaționale (1970-1992), adjunctul Prorectorului pentru activitate educațională, șef al Departamentului educațional al Facultăților

această invitație, deoarece nu exista o înțelegere de colaborare între Ministerul Învățământului Superior din URSS și Ministerul Educației și Învățământului din RSR¹⁰⁷. De asemenea, a mai existat o cerere din 23 octombrie 1985 a lui Andrei Galben, de la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, care dorea o invitație-permis pentru cercetare la bibliotecile și Arhivele din Iași și București¹⁰⁸.

Relația Iași – Chișinău: inițiative, obiective, înțelegeri de colaborare

Universitatea de Stat din Chișinău este o instituție înființată în 1946¹⁰⁹. În cadrul Arhivei Universității din Iași există o corespondență stufoasă între această instituție și Universitatea din Iași și dosare dedicate exclusiv acestei colaborări. Primele inițiative privind colaborarea au fost de la Iași, în 1958, cu aprobarea Ministerului Învățământului și Culturii. Însă, ele aveau să se concretizeze abia în 1965, când a fost semnată prima înțelegere de colaborare directă, ulterior această cooperare devenind una tradițională, reînnoirea documentului realizându-se în 1973, 1976, iar în 1981 au fost doar unele negocieri de prelungire a înțelegerii.

Anul 1965 a fost unul determinant în relațiile Iași – Chișinău. Cu ocazia vizitei Prorectorului Universității din Chișinău, I. P. Rakul, a fost semnată prima înțelegere de colaborare directă¹¹⁰. Deplasarea s-a făcut cu aprobarea Ministerului Învățământului RSR și în virtutea articolului 8 al Planului de colaborare culturală dintre RSR și URSS. Înțelegerea a fost suplimentată de un Proiect de program privind colaborarea științifică și culturală, realizat pentru o „bună cunoaștere dintre cadrele didactice”, în care se menționau punctual obiectivele ce prevedeau, în primul rând, schimbul de profesori. Astfel, pentru anul 1965 s-a propus deplasarea a doi profesori de la Iași, schimb de publicații și lucrări științifice, schimb de grupe de studenți pentru desfășurarea practicii științifice de producție, informări reciproce privind manifestațiile științifice¹¹¹.

de Științe Naturale (1963-1970). Profesor emerit al Universității de Stat din Moscova (2004). Vezi <http://letopis.msu.ru/peoples/4109>, consultat pe 14.10.2020.

¹⁰⁷ AUAIC, Rectorat, dosar 68/1981, f. 252.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 103. Documentul este fără rezoluție, în acest fel nu știm dacă Andrei Galben a ajuns la Iași sau la București.

¹⁰⁹ AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 85. Rectorii Universității din Chișinău în perioada comunistă au fost: I. G. Leonov (1946-1951), V. S. Cepurov (1951-1963), A. I. Medvedev (1963-1968), A. M. Lazarev (1968-1974), din 1974 mandatul a fost preluat de Boris Melnik.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 335-336.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 325-326.

Rezultatul acestei înțelegeri a îndeplinit în linii mari obiectivele propuse, realizându-se schimburi de cadre didactice pentru documentare și conferințe pe o perioadă totală de 30 de zile. Înțelegerea din 1965 și corespondența afiliată acestei colaborări respectă tendința politică a vremii, corespondența și documentele accentuau delegația „sovietică” și cele „două noroade”, menționând Republica Sovietică Socialistă Moldovenească fără o trimitere la numele istoric – Basarabia¹¹². De asemenea, colaborarea a fost concretizată printr-un schimb de experiență și documentare la arhivele și bibliotecile din Iași a două cadre didactice de la Chișinău¹¹³, care au avut un plan de activitate individual bine structurat. În afară de documentare, vizita includea și discuții cu profesorii Universității din Iași: de la Facultatea de Istorie și respectiv de la Fizică¹¹⁴. De la Iași la Chișinău deplasările au fost mult mai dese. În capitala RSSM au ținut cursuri Alexandru Dima, Gavril Istrati, Vasile Negru, Dan Papuc, Petre Dumitrescu etc., apoi au plecat la Chișinău „o grupă de specialiști” în frunte cu prorectorul Elena Jeanrenaud „dând o mare însemnătate folosului, pe care îl aduc legăturile științifice și pedagogice dintre universitățile noastre”¹¹⁵. Însuși rectorul Ion Creangă (rector între anii 1955 și 1972) a fost în vizită la Chișinău, unde a avut

[...] întâlniri și convorbiri folositoare și plăcute [...] asupra unor probleme de știință, de educare a tineretului în duhul internaționalizmului și al prieteniei, în duhul credinței față de idealurile democrației și socializmului¹¹⁶.

Aceste mențiuni semnaleză că direcția Iași – Chișinău a fost mult mai activă, profesorii de la Iași fiind deschiși deplasărilor peste Prut. Însă, nu putem da o notă obiectivă fără să analizăm documentele de la Chișinău. De asemenea, observăm că inițiativele de extindere a relației dintre cele două Universități au fost mai dinamice din direcția Chișinău. De exemplu, rectorul Artiom Lazarev a propus, într-o scrisoare către Ion

¹¹² Discursul politic prezent în corespondență reflectă de fapt „antiromânismul” și „românofobia” promovată de autoritățile sovietice prin imaginea negativă a României. De asemenea, s-a conturat faptul că Basarabia a fost „anexată” în 1918, s-a șters oricare memorie față de apartenența național-statală românească și a oricărui încercări de raportare română culturală și istorică etc. Vezi Octavian Țicu, *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*, Chișinău, Editura ARC, 2018, p. 238.

¹¹³ AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 339.

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 341, 342.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 344.

¹¹⁶ *Ibidem*.

Creangă, cercetări științifice comune pentru schimbul de aspiranți¹¹⁷, de participanți la diferite conferințe științifice, a propus să se facă schimb de grupe de studenți pentru practica de studii și de producție, schimb de delegații sportive, l-a invitat pe Ion Creangă la Chișinău să țină cursuri, dar și pe alți profesori de la Iași să țină prelegeri sau cicluri de lecții¹¹⁸.

În 1969, Artiom Lazarev a venit cu propunerea de extindere a relațiilor de colaborare. Ministerul Învățământului RSR a dat aviz pozitiv acestei inițiative, însă a impus o serie de condiții. *De facto* s-a urmărit un control al schimburilor dintre cele două Universități, dacă luăm în considerare că una din condiții a fost ca schimburile de studenți să se realizeze prin intermediul Biroului de turism pentru tineret, iar în cazul cadrelor didactice, conducerea Universității din Iași trebuia să întocmească propuneri nominale, ținând cont doar de preferințele exprimate de Universitatea din Chișinău¹¹⁹. De asemenea, Ministerul Învățământului a insistat ca propunerile să nu depășească limitele înțelegerii dintre cele două Universități. În urma analizei corespondenței, propunerile de la Chișinău au depășit cu mult limitele înțelegerii directe și, în acest fel, s-a luat în considerare o negociere a unui proiect de colaborare nou; în acest scop, a fost invitat la Iași Rectorul Universității din Chișinău¹²⁰. În vederea înnoirii și extinderii înțelegerii de colaborare, fiecare parte a venit cu propriile propuneri. Acestea făceau referire la schimburi didactice și de documentare, schimburi de cărți și publicații, dar trebuiau să respecte și aspectele juridice dintre cele două țări, cum ar fi Planurile de colaborare culturală sau alte acorduri interguvernamentale.

Documentele din arhiva Universității din Iași certifică existența unor negocieri intense privind noul acord. Astfel, după prima variantă a părții „sovietice”, Biroul Senatului, în ședința din 6 octombrie 1972, a analizat proiectul și a hotărât să îl mențină, în mare parte, în acea formă, considerându-l util pentru ambele părți. Au apărut și propuneri noi în domeniul Filologie: Universitatea din Iași era de acord să primească specialiști de Limba și literatură rusă ca să țină lecții și cursuri practice și a mai propus unele schimbări ale temelor în privința predării limbii române studenților de la Iași de către profesorii de la Chișinău¹²¹. Ulterior, a urmat o analiză

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 345.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 343.

¹²⁰ *Ibidem*, f. 335-336.

¹²¹ *Ibidem*, f. 311-312. Facultatea de Filologie a Universității din Iași a propus unele modificări în proiectul trimis de la Chișinău. De exemplu, în proiectul inițial s-a propus *Cursul special despre dialectele limbilor romanice de răsărit*, ulterior, s-a intervenit și s-a înaintat titlul: *Curs special despre dialectele și graiurile limbii române*.

a Ministerului Afacerilor Externe, care a făcut doar unele modificări de redactare și mai puține de conținut¹²², iar varianta finală a documentului cu anexa, care cuprindea domeniile de colaborare¹²³, a fost trimisă către Ministerul Învățământului. Acesta a aprobat varianta primită la 17 ianuarie 1973, precum și invitarea lui Artiom Lazarev la Iași pentru semnarea înțelegerii de colaborare¹²⁴.

Artiom Lazarev a fost la Iași între 7 și 13 iunie 1973¹²⁵. Atunci s-a semnat „Înțelegerea de colaborare directă între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași – Republica Socialistă România și Universitatea de stat «V. I. Lenin» din Chișinău – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”, act încheiat în conformitate cu prevederile Planului de colaborare culturală dintre RSR și URSS. Documentul, constituit din cinci articole și semnat de cei doi rectori la Iași, pe 8 iunie 1973, în română și rusă, prevedea schimbul de câte două cadre didactice câte o lună pentru schimb de experiență, conferințe, documentare, schimb de publicații elaborate de instituții. Înțelegerea se încheia pe doi ani¹²⁶, iar în anexă au fost menționate domeniile de colaborare – Matematică, Biologie și Hidrobiologie și Filologie¹²⁷. Rectorul Lazarev a propus, în calitate de anexă la înțelegerea semnată, un Protocol care ar fi trebuit să „traducă în viață” articolele acesteia, iar în acest sens l-a invitat la Chișinău pe rectorul Mihai Todosia pentru semnarea Protocolului, ținând cont de faptul că Înțelegerea a fost semnată la Iași¹²⁸.

„Planul de colaborare științifică și culturală dintre Universitatea de Stat «V. I. Lenin» din Chișinău și Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași pe anii 1973-1974” și „Planul de aplicare a Înțelegerii de colaborare între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași – R.S. România și Universitatea de Stat «V. I. Lenin» din Chișinău – R.S.S. Moldovenească, în anii 1974 și 1975” au fost actele adiționale ale Înțelegerii semnate în 1973, ce au detaliat de fapt acțiunile ce trebuiau realizate. De exemplu, planul din 1973-1974 prevedea: colaborări științifice în domeniul Biologiei¹²⁹;

¹²² *Ibidem*, f. 300.

¹²³ Tematica de colaborare a fost menționată într-o scrisoare a rectorului Mihai Todosia, document scris în limba rusă; au fost evocate șase teme în domeniul Matematicii, două teme în domeniul Biologiei, două teme în Hidrobiologie și două în domeniul Filologiei (*Ibidem*, f. 279).

¹²⁴ *Ibidem*, f. 293.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 256.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 260-261.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 262.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 254-255.

¹²⁹ Colaborarea științifică în domeniul Biologiei pe anul 1973-1974 presupunea studii pe malul Prutului – câte cinci specialiști de ambele părți, iar pentru elaborarea

schimburi de experiență în domeniul Fizicii și Chimiei, cu deplasări de ambele părți; schimb de publicații științifice; informări și participări reciproce la manifestări științifice; propuneri de susțineri de cursuri, câte patru propuneri de ambele părți; schimb de experiență pentru studenți, aspiranți, schimb de echipe sportive și chiar posibilitatea extinderii planului etc.¹³⁰ Planul pe anii 1974 și 1975 a continuat inițiativele din anul universitar 1973-1974, dar au apărut și domenii noi, cum ar fi cercetări comune în domeniul Zoologiei, în domeniul Chimiei¹³¹ și Filologiei. În privința schimburilor, s-a propus să se trimită câte două cadre didactice pe o perioadă de două săptămâni, iar pentru prezentarea unor conferințe, în domeniile anexate în Înțelegerea de colaborare, s-a propus ca anual să fie trimise câte două cadre didactice pentru o perioadă de șapte zile. De asemenea, trebuiau trimise informări reciproce privind manifestările științifice și realizat schimbul de delegații: câte două cadre didactice pentru o perioadă de cinci zile fiecare; schimburi de studenți: câte o delegație formată din cinci studenți pe cinci zile pentru sesiuni științifice studențești; anual, câte o grupă de 10 studenți plus un cadru didactic îndrumător pentru practica de vară de trei săptămâni (în 1974 – la specialitatea Istorie, iar în 1975 – la Biologie); schimb reciproc de colective sportive (în 1974 – 15 persoane pentru șapte zile la volei feminin și în 1975 – 15 persoane pentru șapte zile la baschet feminin); schimb de publicații, înlesnirea publicării în revistele științifice proprii a rezultatelor unor cercetări comune¹³².

Planificarea detaliată a schimburilor dintre cele două Universități a dus la o colaborare mult mai fructuoasă comparativ cu perioada precedentă. În 1974, în intervalul 4-11 martie, trei studenți de la Iași, de la Facultatea de Matematică-Mecanică, Fizică și respectiv Chimie, au participat la Lucrările celei de-a XXVII-a sesiuni științifice studențești organizată de Universitatea „V. I. Lenin” din Chișinău¹³³. La rândul său, Iașul a

planului de lucru și a structurii viitoarei monografii trebuia să plece la Chișinău, pe două săptămâni, în noiembrie, conducătorul cercetărilor de la Iași, iar în decembrie trebuia să vină la Iași conducătorul cercetărilor din Chișinău; în iulie-august 1974, urmau să se realizeze cercetări pe malul râului Prut, fiecare pe malul său – „sovietic” și românesc. Această colaborare a fost continuată și atașată în Planul pe anii 1974 și 1975.

¹³⁰ AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 218-225.

¹³¹ Planul prevedea schimb de experiență pe anul 1974 în domeniul Chimiei, însă, acesta a fost direcționat la Institutul Politehnic, ținând cont de faptul că din anul universitar 1974/1975 Facultatea de Chimie funcționa în cadrul aceluși Institut.

¹³² AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 211-213.

¹³³ *Ibidem*, f. 198. Textul comunicărilor trebuia aprobat de către Decanul Facultății și să dea avizul că „nu conține secrete de stat”, apoi de Rector, care „preciza că lucrările

invitat trei studenți de la Chișinău pentru a participa la o sesiune științifică a cercurilor științifice studențești din primăvara anului 1975¹³⁴. De asemenea, între 10 și 14 noiembrie 1975, în cadrul turneului internațional de baschet organizat la Iași, a venit și o delegație de sportivi de la Chișinău¹³⁵. Schimbările de experiență ale cadrelor didactice, de asemenea, au fost remarcabile; în toamna anului 1974, la Iași au sosit doi profesori de la Chișinău pentru un stagiul de documentare¹³⁶, iar în toamna anului 1975 au venit de la Chișinău alți doi profesori¹³⁷.

Înțelegerea încheiată în 1973 expira în 1975 și rectorul Universității din Chișinău a venit cu inițiativa de a încheia un nou acord de colaborare științifică și culturală¹³⁸. În scrisoarea înaintată Universității din Iași a atașat „Acordul de colaborare științifică și culturală dintre Universitatea de stat «V. I. Lenin» din Chișinău, decorată cu ordinul Drapelul Roșu de muncă¹³⁹, și Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași, R.S. România”. Acordul avea ca obiective principale să contribuie la „dezvoltarea și consolidarea relațiilor de prietenie dintre cele două universități”, să fie baza schimbului de lucrări științifice, materiale, deplasări și schimb de experiență, să inspire spre cercetări științifice comune, să implice informări reciproce privind manifestările științifice, organizarea schimbului de studenți¹⁴⁰. Inițiativa rectorului de la Chișinău a fost susținută de rectorul Universității din Iași, care a recunoscut anterior necesitatea reînnoirii înțelegerii de colaborare.

Noua „Înțelegere de colaborare culturală și științifică între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași și Universitatea de Stat «V. I. Lenin» din Chișinău, decorată cu Ordinul Drapelul Roșu de Muncă”, a fost semnată de rectorii Mihai Todossia (care a plecat la Chișinău într-o vizită de lucru în acest scop) și Boris Melnik, la 6 februarie 1976. Documentul, compus

respective nu conțin secrete de stat sau de serviciu, textele acestora fiind avizate de conducerea facultăților”.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 163, Mihai Todossia către Rectorul Lazarev, 25 iunie 1974.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 117.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 159.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 123.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 134.

¹³⁹ Ordinul Drapelul Roșu al Muncii a fost o decorație din Uniunea Sovietică înființată prin Decretul Comitetului Executiv Central al Consiliului Comisarilor Poporului din URSS, din 7 septembrie 1928 (a fost acordat până în 1991), ce recompensa marile merite de muncă în fața statului și societății sovietice în domeniul producției, științei, culturii, literaturii, artei, educației publice și asistenței medicale (vezi <http://www.kubera.narod.ru/zakakt/ord-tkz.htm>, consultat pe 21.10.2020).

¹⁴⁰ AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 135-137.

din opt paragrafe, era în conformitate cu Planul de colaborare culturală și științifică între R.S. România și URSS. Acesta avea scop principal „să contribuie la dezvoltarea și consolidarea relațiilor de prietenie dintre cele două Universități”. Astfel, cele două instituții se angajau să efectueze schimb de lucrări științifice, de material didactic, deplasarea cadrelor didactice pentru schimb de experiență științifică dar și didactică¹⁴¹, cercetări științifice comune (științe naturale și sociale), informări privind activitățile științifice, schimb de programe etc. Pentru realizarea acestei Înțelegeri, Universitățile au elaborat Planurile de colaborare culturală și științifică pe un termen de doi ani, care s-au anexat înțelegerii. Acestea prevedeau, în detaliu, activitățile și deplasările. De asemenea, Planurile erau coordonate de Ministerele în cauză. Înțelegerea a intrat în vigoare de la data semnării și era valabilă pe cinci ani¹⁴².

La fel ca în cazul Înțelegerii anterioare, aceasta a fost completată cu un „Plan de colaborare științifică și culturală între Universitatea de stat «V. I. Lenin» din Chișinău (RSSM) și Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași (RSR) pe anii 1976-1977”. Astfel, s-a propus ca în perioada 1976-1977 să se realizeze cercetări comune. Această activitate includea trimiterea unui cadru didactic pentru două săptămâni în 1976 și câte două cadre didactice de la fiecare Universitate în 1977. De asemenea, s-a propus trimiterea a câte două cadre didactice pentru schimb de experiență, iar în activitatea didactică, ce prevede susținerea de prelegeri, s-a propus câte un specialist pe două săptămâni. Universitățile urmau să facă schimb de lucrări științifice, informări reciproce privind activitățile științifice, să trimită un grup de 10 studenți pe trei săptămâni însoțiți de un cadru didactic pentru activități practice¹⁴³.

În perioada 28.10-2.11.1976, rectorul Universității din Chișinău, Boris E. Melnic, a fost în vizită de lucru la Iași¹⁴⁴. De asemenea, au sosit reprezentanți ai Facultății de Biologie din cadrul Universității din Chișinău. Rezultatul acestei vizite a fost „Convenția de colaborare între Facultățile de Biologie-Geografie și Biologie-Podologie ale Universității «Al. I. Cuza» Iași (RSR) și Universității «V. I. Lenin» Chișinău (URSS)”, semnată la 8 octombrie 1976 de către decanul Facultății de Biologie-Geografie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, prof. dr. doc. Corneliu

¹⁴¹ Schimbul de experiență didactic presupunea deplasări și ținerea cursurilor pe un termen de la două la patru săptămâni.

¹⁴² AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 34-38. La fel ca Înțelegerea anterioară, documentul din 1976 a fost semnat în limbile română și rusă, având aceeași valoare legală.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 30-33.

¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 18.

Zolyneac, și decanul Facultății de Biologie de la Universitatea „V. I. Lenin” din Chișinău, prof. dr. Ion Dediu¹⁴⁵. Convenția, din cinci articole, prevedea schimb de publicații științifice și material didactic, documentare științifică, extinderea colaborării științifice pe anumite teme de cercetare (Fiziologie, Biochimie, Ecologie, Genetică etc.), cercetări științifice comune și schimb de studenți pe două filiere: pe linia organizațiilor comuniste de tineret și pe linia pregătirii profesional-științifice (documentul face referire la practica de teren, documentare și burse de specializare)¹⁴⁶. De asemenea, un cadru didactic de la Facultatea de Istorie a Universității din Chișinău a avut un stagiu de documentare în perioada 23 septembrie – 9 octombrie 1976¹⁴⁷. Decanul Facultății de Biologie a Universității din Chișinău a realizat un stagiu de documentare la Iași în perioada 23 septembrie – 9 octombrie 1976¹⁴⁸. De la Iași au plecat în stagii de documentare de două săptămâni câte un profesor de la Facultatea de Fizică, de la Istorie și filozofie și de la Matematică¹⁴⁹.

În cadrul acestor colaborări, alături de cadrele didactice, studenții aveau un rol la fel de important, iar în cadrul schimburilor studentești, cele sportive și cele de producție au fost semnificative. Astfel, la 29 martie 1976, a fost o deplasare a echipei feminine de baschet, delegație formată din 12 sportive și trei însoțitori¹⁵⁰. Pentru practica de producție pe anul 1976, Universitatea de Stat din Chișinău a primit 15 persoane de la Iași¹⁵¹. Pentru o eficiență mai mare a studiului pentru studenții Universității ieșene, s-a propus „Programul de desfășurare a practicii productive de inițiere cu studenții români, la Facultatea de matematică și cibernetică a

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 16-17.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 12. Ion T. Niculiță, Facultatea de Istorie a Universității din Chișinău, a fost la Iași în perioada 23 septembrie – 9 octombrie 1976. Acesta a primit 55 de lucrări și extrase (I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*; I. C. Drăgan, *Noi, tracii*; *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*; *Arheologia Moldovei*; *Apulum*, C. Daicoviciu, *Dacica* etc.). Aceasta a primit o adeverință la care a fost atașată o anexă cu toate lucrările, care a servit la vamă (*Ibidem*, f. 13-14).

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 8. Universitatea i-a eliberat o adeverință pentru vamă, deoarece i-a dat cărți, albume și extrase, toate menționate într-o anexă (C. Cazacu, *Introducere în sistemul de calcul Felix C-256 și limbajul Fortran*; *Universitatea din Cluj – album*; V. Simionescu, *Sistematica genului Mycrops Dehne* etc.). Vezi *Ibidem*, f. 9-10.

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 15, adresa Ministerului Educației și Învățământului, Oficiul Relații externe, nr. 13100/25 septembrie 1976.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 60.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 52, Boris Melnik către Mihai Todossia, nr. 10031/10.05.1976. Deplasarea studenților de la Iași la Chișinău în cadrul practicii de producție pe anul 1976 s-a efectuat cu întârziere, abia în 1977.

Universității de stat «V. I. Lenin» din Chișinău», conform căruia studenții din Iași de la specialitatea Informatică făceau practica productivă la Facultatea de matematică și cibernetică, la secția de cercetare a Institutului de matematică, a Centrului de Calcul al Academiei de Științe a RSSM și la secția de calcul a Universității «V. I. Lenin»¹⁵². De asemenea, a fost propusă și „Convenția privind schimbul nevalutar de studenți în cadrul practicii productive de inițiere între Universitatea din Iași și Universitatea de stat «V. I. Lenin» din Chișinău, în anul universitar 1976-1977”, semnată în română și rusă de rectorul Universității din Iași, Mihai Todosia, și de prorectorul S. A. Pamfilov. Textul convenției prevedea deplasări pentru practica productivă a câte 13 studenți de fiecare parte și a câte doi însoțitori de grup de la „matematică aplicată”. Studenții sovietici urmau să vină între 1 iulie și 21 iulie 1977¹⁵³, iar cei din Iași între 10 și 30 iulie 1977¹⁵⁴.

Alte schimburi de studenți au fost în 1977, când printr-o informare a Ministerului Educației și Învățământului, Oficiul relații externe, din 12 iulie 1977, se anunța vizita a 13 studenți și doi însoțitori, în intervalul 2-22 iulie, la Iași. Oaspeții de la Chișinău doreau să lucreze o zi la o fermă agricolă, iar Institutul Agricol din Iași a fost de acord să le ofere această posibilitate în cadrul Fermei Model¹⁵⁵. Printr-o altă recomandare a Ministerului Educației și Învățământului, din 15 iunie 1977, s-a anunțat deplasarea unui grup de nouă studenți (în liste mai sunt doi studenți rezervă) și a unui cadru didactic, care să efectueze practica de vară între 10 și 30 iulie 1977, la Chișinău¹⁵⁶. La 11 iulie 1977, la Chișinău au ajuns 10 studenți informaticieni, însoțiți de două cadre didactice¹⁵⁷.

La 11.01.1978, în conformitate cu prevederile înțelegerii de colaborare dintre cele două Universități pentru 1976-1980, Universitatea din Chișinău a invitat două cadre didactice și trei studenți pentru șapte zile,

¹⁵² AUAIC, Rectorat, dosar 99/1977, f. 151.

¹⁵³ În afară de practica productivă, Universitatea din Iași a organizat pentru studenții de la Chișinău o excursie în zona Moldovei. Astfel, zece angajați ai Centrului de Calcul Iași au însoțit studenții de la Chișinău într-o excursie, la 13.07.1977, pe traseul Iași – Pașcani – Târgu Neamț – Agapia – Văratice – Mănăstirea Neamț – Poiana Largului – Bicăz – Piatra Neamț – Mircești – Târgu Frumos – Iași (*Ibidem*, f. 129).

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 137-138.

¹⁵⁵ *Ibidem*, f. 127.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 123-124. Cadru didactic însoțitor a primit adeverință de la Universitate că nu lucrează cu documente secrete de stat, invenții și inovații și nu are datorii față de instituție. Adeverința a fost înaintată către Ministerul Educației și Învățământului (vezi *Ibidem*, f. 121).

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 117.

pentru a participa la sesiuni științifice¹⁵⁸. Câteva zile mai târziu, Universitatea din Iași a confirmat cele cinci nume și titlurile comunicărilor, cadrele de la Biologie și Informatică și studenții de la Informatică, Fizică și Biologie¹⁵⁹. La 28.03.1978, Mihai Todosia a informat că, în perioada 12-15 mai 1978, va avea loc cea de-a XXV-a sesiune a cercurilor științifice studențești și, în conformitate cu prevederile înțelegerii, invită trei studenți de la Chișinău¹⁶⁰, nume confirmate; era vorba de un student de la Fizică, unul de la Biologie și unul de la Chimie¹⁶¹.

Înțelegerea din 1976 a fost suplimentată de „Planul de colaborare științifică și culturală între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași (R.S. România) și Universitatea «V. I. Lenin» din Chișinău (R.S.S. Moldovenească)” pentru anii 1978-1980. Inițial, în proiectul trimis de rectorul Artiom Melnik la 26.12.1977, se propunea continuarea și extinderea cercetărilor comune deja începute, dar au mai fost propuse noi teme de cercetare. Pentru cercetările comune se trimitea câte un cadru didactic pentru două săptămâni; pentru schimb de experiență didactică și pentru manifestări științifice se trimiteau câte doi specialiști pentru două săptămâni. În plus, s-a asumat schimbul anual de publicații științifice, informări reciproce privind conferințele științifice și schimb sistematic de delegații formate din câte două cadre didactice pentru șapte zile și delegații de câte trei studenți pentru șapte zile; schimb anual în lunile mai-august de studenți (nouă studenți și un cadru didactic) pentru practica productivă în laboratoarele Universității sau la întreprinderi¹⁶². De asemenea, în acest proiect s-a propus ca în 1978 să se trimită studenți de la Chimie, în 1979 – de la Fizică și în 1980 – de la Biologie¹⁶³. După analiza proiectului, rectorul Mihai Todosia afirma că este de acord cu temele propuse de Chișinău, iar la sugestia Ministerului Educației, recomandă să se majoreze volumul de schimburi studențești și cadre didactice. Această creștere a fost invocată în contextul în care Iașul a propus în mai multe rânduri o dinamizare, dar s-a refuzat de la Chișinău; acum, dacă cei din Chișinău considerau oportună această extindere, cei de la Universitatea din Iași erau de acord. În privința practicii studenților, noul document propunea specializările, excluzând logic specializarea Chimie:

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 187.

¹⁵⁹ *Ibidem*, f. 186.

¹⁶⁰ *Ibidem*, f. 184.

¹⁶¹ *Ibidem*, f. 169. Propunerile de la Chișinău au fost aprobate, cu o excepție. Din cauza faptului că Facultatea de Chimie nu mai activa în cadrul Universității din Iași, au cerut schimbarea candidatului.

¹⁶² AUAIC, Rectorat, dosar 97/1977, f. 181-183.

¹⁶³ *Ibidem*, f. 173.

1978 – Biologie, 1979 – Fizică, 1980 – Informatică, în laboratoare și nu în întreprinderi¹⁶⁴. După analiza adresei rectorului Todosia, Ministerul Educației și Învățământului a aprobat proiectul planului, dar cu unele modificări: a schimbat perioada de specializare de 10 zile, și alte reformulări în text, fără să-i schimbe esența¹⁶⁵. Planul a fost semnat pe 16 mai 1978, de către rectorii Melnik și Todosia¹⁶⁶.

Calea schimburilor de studenți era continuată și în cadrul practicii de specialitate. Între 12 iulie și 2 august 1978, pentru trei săptămâni, au plecat la Universitatea din Chișinău 10 studenți biologi și un cadru didactic, dovadă fiind informarea rectorului Mihai Todosia către Biroul de turism și tineret – Iași, birou care asigura transportul contra cost, și perfecta formalitățile de pașaport¹⁶⁷. La 12 iunie 1978, Universitatea din Iași a propus trei cadre didactice pentru deplasări și a cerut nominalizarea de la Chișinău a propriilor profesori¹⁶⁸. Aceștia urmau să sosească în perioada octombrie-noiembrie 1978¹⁶⁹. În noiembrie 1979, au venit pentru două săptămâni de la Chișinău două cadre didactice, unul de la Catedra de Zoologie și unul de la Comunism științific¹⁷⁰, iar în decembrie 1979, au plecat la Chișinău două cadre didactice de la Informatică și de la Istorie. Pentru aceste deplasări, cadrele didactice trebuiau să completeze și să trimită la Ministerul Educației, Oficiul relații externe, anexe privind Planul de muncă, act ce cuprindea: numele și prenumele, anul nașterii, funcția, specialitatea, locul de muncă, numărul de telefon de acasă și de la serviciu, limbi străine pe care le cunoșteau bine, durata deplasării, perioade dorite, scopul deplasării, teme și probleme de studiu¹⁷¹. În 1980, pe baza Înțelegerii, de la Chișinău au venit pentru stagii de documentare două cadre didactice, de la Matematică și de la Istorie, iar de la Iași Biroul Senatului a propus trei cadre didactice de la Chimie, Biologie și Socialism științific¹⁷². În noiembrie 1980, pentru 10 zile, la Iași au venit două cadre didactice de la Drept civil și procesual și de la Istorie¹⁷³.

¹⁶⁴ *Ibidem*, f. 172.

¹⁶⁵ *Ibidem*, f. 170.

¹⁶⁶ *Ibidem*, f. 148-153. La fel ca în cazul celorlalte înțelegeri semnate între cele două Universități, documentul a fost semnat în patru exemplare, două în limba română și două în limba rusă.

¹⁶⁷ *Ibidem*, f. 117/1978, f. 4.

¹⁶⁸ *Ibidem*, f. 139.

¹⁶⁹ *Ibidem*, f. 136.

¹⁷⁰ *Ibidem*, f. 132.

¹⁷¹ *Ibidem*, f. 129-130.

¹⁷² *Ibidem*, f. 123.

¹⁷³ *Ibidem*, f. 116.

Anul 1980 pare să fi fost unul foarte fructuos. Pe lângă schimburile de cadre didactice și studenți, și BCU Iași avea schimb de publicații cu Biblioteca Republicană de Stat „N. K. Krupskaja”, cu Biblioteca Universității de Stat „V. I. Lenin”, cu Biblioteca Academiei de Științe a RSSM și cu Filiala Academiei de Științe a RSS Moldovenească/Institutul de Istorie, limbă și literatură¹⁷⁴.

În acest an expirau și vechile înțelegeri dintre cele două Universități. Astfel, rectorul Artiom Melnik a trimis, la 8 aprilie 1980, proiectul Înțelegerii de colaborare științifică între Universități pe anii 1981-1985 și Planul de colaborare directă pe anii 1981-1982¹⁷⁵. Universitatea din Iași a trimis adresă către Ministerul Educației și Învățământului privind aceste documente și a justificat semnarea lor prin colaborarea anterioară fructuoasă. Răspunsul Ministerului din 10 februarie 1980 afirma că propunerile puteau fi analizate doar după semnarea noului „Plan de colaborare culturală și tehnico-științifică dintre R. S. România și URSS pe anii 1981-1985”¹⁷⁶.

Universitatea din Chișinău a continuat inițiativa pentru semnarea unei noi înțelegeri și a venit cu un proiect al „Acordului privind colaborarea științifică între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași (RSR) și Universitatea «V. I. Lenin» din Chișinău (RSS Moldovenească)” pentru perioada 1981-1985. Noul document era compus din opt paragrafe, care ar fi trebuit să „contribuie la dezvoltarea și consolidarea pe mai departe a relațiilor de prietenie dintre cele două Universități”, iar instituțiile trebuiau să ofere condiții pentru schimbul de experiență științific și didactic, schimbul de experiență pentru studenți, schimb de publicații, abordarea unor teme de cercetare comune, schimb reciproc de cadre didactice și studenți, informări privind manifestările științifice¹⁷⁷. Pentru realizarea acordului se anexa „Planul de colaborare pe doi ani”¹⁷⁸ și „Planul de colaborare științifică între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași (RSR) și Universitatea «V. I. Lenin» din Chișinău (RSS Moldovenească) pentru 1981-1982”. Acesta din urmă se semna în temeiul Acordului de colaborare științifică între cele două Universități, era compus din opt paragrafe și presupunea continuarea cercetărilor comune, propuneri de noi teme de cercetare în Științe juridice, Economice, Matematică, includea trimiterea

¹⁷⁴ *Ibidem*, f. 125.

¹⁷⁵ *Ibidem*, f. 110.

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 107-108.

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 97-98. Acordul putea fi suplimentat cu alte propuneri și era valabil cinci ani.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

a câte doi specialiști de ambele părți pe un termen de două săptămâni, iar pentru participarea la manifestările științifice trimiterea a câte doi specialiști anual pentru 10 zile; în plus, schimb de literatură științifică, informări privind manifestările științifice etc.¹⁷⁹.

În contextul politic, al întrunirii comisiei mixte româno-sovietice de colaborare culturală, științifică și tehnică din 7 februarie 1981, în cadrul căreia s-a discutat colaborarea dintre cele două Universități, Mihai Todosea a fost rugat să prezinte raportul „Cu privire la colaborarea dintre Universitatea din Iași și Universitatea din Chișinău (1976-1980); forme și modalități de creștere a eficienței acestei colaborări (1981-1985)”. În acest document, rectorul Universității din Iași a justificat necesitatea încheierii unei noi înțelegeri de colaborare prin cei peste 15 ani de colaborare, a menționat temele de cercetare comune în domeniul Matematicii, Istoriei, Biologiei, Economiei, colaborarea cu Centrul de Calcul, a exemplificat rezultatele temelor de cercetare comune, schimbului de experiență și necesitatea altor schimburi de păreri, schimbul de literatură științifică, schimbul de echipe sportive; a menționat Planul primit de la Chișinău, temele de cercetare și necesitatea continuării cercetării comune, intensificării schimbului de cadre didactice, publicarea studiilor comune, extinderea schimbului de publicații. El justifică reînnoirea Înțelegerii directe cu Universitatea din Chișinău prin faptul că era singura înțelegere directă a Universității din Iași cu o Universitate din URSS¹⁸⁰. Argumentele aduse de rectorul Universității din Iași se pare că nu au influențat mersul semnării unei nou înțelegeri directe, deoarece nu am identificat în arhivă reînnoirea Înțelegerii dintre cele două Universități. Probabil și în următorii ani s-au purtat discuții, deoarece o adresă a Ministerului Educației și Învățământului, din septembrie 1983, menționa analiza adoptării unei decizii privind încheierea unei Înțelegeri de colaborare dintre cele două Universități¹⁸¹, dar fără un rezultat.

În ciuda unui regres, comparativ cu anii '70, și a lipsei unei înțelegeri directe, schimburile și corespondența dintre Iași și Chișinău au continuat. Astfel, la 21 aprilie 1981, a fost primită informarea că în prima jumătate a lunii iunie, pentru 10 zile, urmau să sosească la Chișinău doi cercetători de la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” al Universității „Al. I. Cuza” din Iași¹⁸². Pe 16 mai 1981, secretarul științific al Senatului, Octavian Loghin, a informat conducerea Universității din

¹⁷⁹ *Ibidem*, f. 95-96.

¹⁸⁰ *Ibidem*, f. 88-92.

¹⁸¹ *Ibidem*, f. 52.

¹⁸² *Ibidem*, f. 86.

Chișinău privind alegerea noii conduceri a Universității din Iași, în urma căreia Viorel Barbu a fost numit rector, Ionel Hagi, Vasile Arvinte și Elena Puha – prorectori¹⁸³. Aceștia au fost ulterior felicitați de rector, comitetul de partid și de întregul colectiv al Universității din Chișinău¹⁸⁴. De asemenea, la 9 aprilie 1983, rectorul Viorel Barbu a propus schimb de studenți. Astfel, între 11 și 24 iulie, au plecat la Chișinău 10 studenți de la secția Informatică însoțiți de un cadru didactic. La Iași a fost invitat un grup similar de studenți de la Informatică, pentru două săptămâni, și unul sau doi profesori pentru câte două săptămâni, invitații putând să aleagă singuri perioada deplasărilor¹⁸⁵.

Ulterior, a fost propus „Planul de colaborare științifică între Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași (RSR) și Universitatea «V. I. Lenin» din Chișinău (R.S.S. Moldovenească) pentru anii 1983, 1984”. Acesta presupunea continuarea temelor de cercetare comune, adăugarea altor teme de cercetare comune în domeniul Juridic, Economic și Matematic, pentru realizarea cărora urma să se trimită câte doi specialiști pentru documentare de două săptămâni, apoi anual câte doi specialiști pentru 10 zile pentru prezentarea unor prelegeri, schimb de experiență și participarea la conferințele corpului profesoral, schimb de literatură științifică¹⁸⁶. Ulterior, Planul de colaborare pe 1984-1985 a fost trimis spre aprobare la Minister¹⁸⁷, însă nu am identificat o rezoluție a acestui document. Anii '80 au fost semnificativ mai modești în privința colaborării dintre cele două Universități. Însă acest regres ar putea fi cauzat și de contextul politic.

În perioada 1983-1988, relația Iași – Chișinău pare să fi intrat pe linie moartă. Abia la 18 octombrie 1988, o scrisoare a rectorului Viorel Barbu propunea reluarea raporturilor de colaborare și realizarea unui schimb de experiență în domeniile: Matematică, Fizică, Biologie. De asemenea, mai propunea să primească la Iași, în anul universitar 1988/1989, 2-3 cadre didactice pentru o vizită de studii de 7-10 zile și să trimită la Chișinău 2-3 cadre didactice, în aceleași condiții¹⁸⁸. Artiom Melnik a fost de acord cu aceste propuneri și pe 6 ianuarie 1989 a venit cu propriile inițiative pentru 1989-1990. Astfel, l-a invitat la Chișinău pe rectorul Universității din Iași pentru 5-6 zile, în prima jumătate a anului

¹⁸³ *Ibidem*, f. 80.

¹⁸⁴ *Ibidem*, f. 76.

¹⁸⁵ *Ibidem*, f. 72.

¹⁸⁶ *Ibidem*, f. 59-60. Documentul a fost semnat în limbile română și rusă și trebuia, ulterior, aprobat și semnat de Ministerul Educației și Învățământului (*Ibidem*, f. 57-58).

¹⁸⁷ *Ibidem*, f. 54.

¹⁸⁸ *Ibidem*, f. 37.

1989, și tot pentru anul 1989 a invitat 2-3 profesori de la Iași pentru 10 zile pentru schimb de experiență și documentare. Și-a exprimat acordul să trimită 2-3 profesori de la Chișinău cu același scop¹⁸⁹. La 24 ianuarie 1989, Viorel Barbu a acceptat invitația și a menționat în corespondența cu instituția parteneră că Universitatea din Iași era pregătită să primească în 1989 de la Chișinău 1-2 profesori până pe 15 iunie 1989 și 1-2 profesori după 1 septembrie. Viorel Barbu a cerut detalii despre cei propuși și spera să trimită de la Iași 1-2 profesori și să reia schimbul de studenți¹⁹⁰. Aceste propuneri se pare că nu s-au concretizat, deoarece nu am descoperit o confirmare a acestor deplasări.

Colaborarea dintre cele două Universități a continuat la nivelul schimburilor de publicații științifice. În documentele cercetate am descoperit un schimb de publicații foarte fructuos la nivel instituțional. În borderourile Rectoratului, dar și ale facultăților, am identificat liste de expediere complexe. De exemplu, avem schimbul de publicații din lista emisă pe 27 ianuarie 1989, de la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”¹⁹¹, de asemenea, borderoul de expediere a publicațiilor în străinătate, domeniul Istorie (1989)¹⁹², alt borderou, din 1989, a rectorului Viorel Barbu, care a trimis rectorului Melnik lucrări de folclor¹⁹³. De asemenea, avem alte liste de publicații din 24 ianuarie 1988¹⁹⁴, de la Matematică, Fizică¹⁹⁵, Istorie și Filozofie¹⁹⁶.

Ultimul schimb de corespondență dintre cele două Universități înainte de căderea regimului de la București a fost informarea din 14 octombrie 1989 privind schimbarea conducerii Universității din Iași: Petre Malcomete – rector, Călin Ignat și Georgeta Ioniță – prorectori¹⁹⁷.

Chișinău vs. „lagărul socialist” – cine a avut rol prioritar pentru Universitatea din Iași?

Analiza relației Universității din Iași cu cea din Chișinău a relevat o relație destul de fructuoasă, cu schimb de cadre didactice și studenți, participări la conferințe și teme de cercetare comune dovedite de cores-

¹⁸⁹ *Ibidem*, f. 36.

¹⁹⁰ *Ibidem*, f. 35.

¹⁹¹ *Ibidem*, f. 47.

¹⁹² *Ibidem*, f. 42-45.

¹⁹³ *Ibidem*, f. 38-41.

¹⁹⁴ *Ibidem*, f. 29-30.

¹⁹⁵ *Ibidem*, f. 14-15.

¹⁹⁶ *Ibidem*, f. 11.

¹⁹⁷ *Ibidem*, f. 2.

pondența stufoasă din arhiva Universității din Iași. În același timp, Universitatea din Iași a avut relații de colaborare, schimb de experiență și specializare cu universități din Vest: Franța, Elveția, Belgia sau Marea Britanie. Însă, din cauza contextului istoric și politic, relații mai strânse a avut cu alte instituții de învățământ superior din „lagărul socialist”: Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Ungară sau Cehoslovacia. Documentele din arhiva Universității din Iași stau mărturie a relațiilor cu Universitatea din Jena¹⁹⁸, Lublin¹⁹⁹, Debrecen²⁰⁰, Greifswald²⁰¹, Bratislava²⁰² etc.²⁰³

Relațiile de colaborare, fundamentate pe înțelegeri bilaterale, presupuneau schimb de experiență, practică de specialitate și documentare sau participarea la manifestări științifice și școli de vară. Anii '70 s-au dovedit a fi cei mai eficienți din punctul de vedere al acestor colaborări. În acest deceniu au fost încheiate cele mai multe înțelegeri de colaborare, care au avut și cele mai bune rezultate atât în privința plecărilor, cât și în privința vizitelor din străinătate.

Comparând relațiile cu Universitățile din URSS și cu statele de aceeași parte a Cortinei de Fier, observăm că Uniunea Sovietică nu a fost printre destinațiile favorite ale cadrelor didactice sau ale studenților. Aceștia, de cele mai multe ori, au optat pentru Universitățile din Vest, chiar dacă aceste state erau socialiste. Deplasările, specializările și aspirantura erau direcționate spre alte state decât Uniunea Sovietică, rareori Moscova avea întâietate. Analizând „Situația cadrelor didactice de la Universitatea «Al. I. Cuza» Iași plecate în străinătate în anul 1964-1965”,

¹⁹⁸ Relațiile Universității din Iași cu Universitatea din Jena pot fi cercetate detaliat în dosarele subfondului Rectorat: 811/1967, 173/1972, 156/1974, 117/1975, 130/1976, 99/1977, 117/1978, 93/1979, 27/1985.

¹⁹⁹ Relațiile Universității din Iași cu Universitatea din Lublin pot fi cercetate detaliat în dosarele subfondului Rectorat: 183/1971, 156/1974, 117/1975, 99/1077, 117/1978, 93/1979.

²⁰⁰ Relațiile Universității din Iași cu Universitatea din Debrecen pot fi cercetate detaliat în dosarele subfondului Rectorat: 182/1971, 156/1874, 117/1975, 130/1976, 99/1977.

²⁰¹ Relațiile Universității din Iași cu Universitatea din Greifswald pot fi cercetate detaliat în dosarele subfondului Rectorat: 107/1975, 130/1976, 99/1977, 117/1978, 93/1979.

²⁰² Relațiile Universității din Iași cu Universitatea din Bratislava pot fi cercetate detaliat în dosarele subfondului Rectorat: 181/1971, 130/1976, 99/1977.

²⁰³ În cercetarea noastră am selectat câteva relații de colaborare mai însemnate, dar merită menționate și relațiile cu Universitatea din Pecs (646/1962), Universitatea Jagellonă din Cracovia (63/1965), Universitatea din Praga (192/1971-1972) sau Universitatea din Sarajevo (108/1975-1985).

am observat că, pentru specializare în străinătate, din nouă deplasări doar trei au fost în URSS; pentru aspirantură, din 18 – 14 au fost în URSS, iar în privința documentării și schimbului de experiență, din 16 deplasări – doar 5 au fost în URSS²⁰⁴. De asemenea, în sinteza privind „Cadrele didactice de la Universitatea «Al. I. Cuza» Iași propuse pentru aspirantură cu frecvență în URSS și RDG»²⁰⁵ pe anul 1965, am observat că din cele 12 locuri propuse doar patru au fost direcționate spre URSS, iar pentru anul universitar 1966/1967 s-au propus trei locuri pentru URSS și trei pentru RDG²⁰⁶. Pentru anul universitar 1971/1972, balanța a înclinat mai mult în direcția Est. Astfel, propunerile privind deplasările cu scopul continuării studiilor universitare au fost mai multe în URSS – 13, în timp ce în RDG – 2, în R.P. Ungară – 1, pentru studiile de doctorat în URSS au plecat 13 cadre didactice, în RDG – 1, în Republica Populară Polonă – 1 și în Cehoslovacia – 1²⁰⁷.

În a doua jumătate a deceniului opt, colaborările Universității din Iași au fost foarte diversificate. Astfel, în „Tabelul cu propuneri de domenii și teme prioritate pentru trimeri la specializare sau documentare în străinătate pentru perioada 1975-1978”, alături de state ca Franța, SUA, Suedia sau Elveția au fost propuse pentru documentare în URSS cadre didactice cu specializări în Matematică, Geometrie, Informatică, Biologie (câte trei cadre) și Fizică (cei mai mulți patru); perioada varia între o lună și 12 luni. De asemenea, au fost propuși pentru specializare din domeniul Matematicii și Chimiei, dar cei mai mulți au fost propuși de la Catedra de Filologie, Limba și literatura rusă (15 cadre), cu perioada de specializare cuprinsă între 3 și 12 luni. Deplasările erau în special la Moscova, dar mai erau propuneri și pentru Leningrad și Tartu²⁰⁸. Deplasările în RDG, la Universitatea din Jena și Greifswald erau periodice. De exemplu, în 1978, pentru practica de specialitate de trei săptămâni au plecat la Jena nouă studenți însoțiți de un cadru didactic și la Greifswald au plecat șapte studenți și un cadru didactic²⁰⁹.

Datele generale dovedesc o bogată relație de colaborare cu Universitățile din spatele Cortinei de Fier. Prima, din acest șir lung de colaborări și care s-a dovedit a fi o relație foarte strânsă, a fost Universitatea „Friedrich Schiller” din Jena. Înțelegerea de colaborare directă semnată

²⁰⁴ AUAIC, Rectorat, dosar 205/1971, dosar nepaginat.

²⁰⁵ AUAIC, Rectorat, dosar 895/1965, f. 4.

²⁰⁶ *Ibidem*, f. 6.

²⁰⁷ AUAIC, Rectorat, dosar 204/1971, f. 67-69.

²⁰⁸ AUAIC, Rectorat, dosar 111/1973, f. 157-170.

²⁰⁹ AUAIC, Rectorat, dosar 117/1978, f. 4.

în 1960 a fost ulterior completată de alte acte bilaterale (protocoale²¹⁰, programe²¹¹) ce au pus bazele uneia dintre cele mai ample colaborări ale Universității din Iași. Cooperarea a presupus documentare, participări la manifestări științifice, schimburi de publicații, practică de specialitate sau vizite de lucru de ambele părți. Facultățile cele mai implicate fiind cele de Fizică, Matematică, Economie, Biologie, Filologie și chiar Istorie²¹².

Relațiile Universității din Iași cu cea din Jena au fost reprezentative nu doar ca rezultat, dar și ca longevitate. Singura Universitate care ar putea concura nivelul acestei relații a fost Universitatea „Marie Curie – Skolodovska” din Lublin (Republica Populară Polonă). Înțelegerea de colaborare directă cu aceasta a fost semnată în 1961 și a fost activă până în 1989, având un loc special în relațiile internaționale ale Universității din Iași²¹³. Colaborarea a fost permanent reînnoită și specifică schimbul de publicații științifice, extinderea colaborării științifice în domeniul Științelor Juridice, Matematicii, Fizicii, Chimiei, Științelor Naturale și Economiei, fundamentate pe schimbul de cadre didactice de ambele părți, dar și schimbul de studenți în anumite condiții²¹⁴. La prima vedere, această relație părea la fel de obișnuită și în aceleași condiții ca în cazul altor Universități, însă, în afara schimbului de studenți și de profesori, cele două Universități au ajuns la acordul deschiderii, pe bază de reciprocitate, a lectoratelor de civilizație românească, respectiv poloneză, unde activau cadre didactice de la cele două Universități²¹⁵. Deplasările profesorilor de la Iași, care predau la lectoratul de limba română de la Lublin, au fost constante până la începutul deceniului opt, în timp ce prezența profesorilor polonezi la Iași poate fi documentată până la sfârșitul deceniului opt al secolului XX²¹⁶.

O altă instituție cu care Universitatea din Iași a fost în relații foarte bune a fost Universitatea „Kossuth Lajos” din Debrecen. Prima înțelegere de colaborare directă cu această instituție a fost semnată în 1961²¹⁷, apoi a

²¹⁰ Protocol privind colaborarea directă între Universitatea „Al. I. Cuza” Iași și Universitatea „Friedrich Schiller” Jena pe anul 1972 (vezi AUAIC, Rectorat, dosar 811/1967, f. 544-545).

²¹¹ Program de lucru pentru colaborarea științifică și culturală între Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și Universitatea „Friedrich Schiller” din Jena pe anii 1976-1977 (AUAIC, Rectorat, dosar 811/1967, f. 265-268).

²¹² *Ibidem*, f. 203-204.

²¹³ Alexandru-Florin Platon, *op. cit.*, p. 622.

²¹⁴ AUAIC, Rectorat, dosar 183/1971, f. 538-539.

²¹⁵ Alexandru-Florin Platon, *op. cit.*, p. 622.

²¹⁶ AUAIC, Rectorat, dosar 183/1971, f. 23.

²¹⁷ Alexandru-Florin Platon, *op. cit.*, p. 621.

fost reînnoită pe 30 mai 1978 la Iași²¹⁸. Formatul relațiilor a păstrat același caracter de schimb de experiență privind activitatea didactică și științifică, participări la manifestări științifice, cercetări de interes comun în domeniul Istoriei, Filozofiei, Economiei, Geografiei și Matematicii, participare la cursurile de vară, schimb reciproc de publicații²¹⁹.

Bazele relațiilor cu Universitatea „Jan Komenius” din Bratislava au fost puse în 1971, dar au intrat în vigoare abia în 1973, și au fost active până la sfârșitul deceniului opt al secolului XX²²⁰. Ele presupuneau parteneriat pentru documentare, schimb de experiență privind activitatea științifică și didactică, cercetări comune, participări la manifestări științifice²²¹, practica de vară și munca activă a Facultății de Biologie-Geografie²²².

O altă universitate din Republica Democrată Germană cu care Universitatea din Iași a avut relații foarte apropiate și fructuoase a fost Universitatea „Ernst-Moritz-Arndt” din Greifswald. Prima înțelegere de colaborare directă cu aceasta a fost semnată ceva mai târziu, comparativ cu alte universități din zonă, abia în 1975, dar asta nu înseamnă că nu au avut o pondere mare. Din contră, s-au dovedit a fi relații foarte bune și cu rezultate excelente până în 1989. Înțelegerea de colaborare a fost semnată la 18 noiembrie 1975, la Greifswald, cu un accent deosebit în domeniul Fizicii. Textul documentului propunea deplasări, schimb de experiență și publicații în revistele de specialitate. A fost semnată pe doi ani²²³, dar era completată și de un plan de muncă care puncta în detaliu toată activitatea de colaborare dintre cele două Universități²²⁴.

Alegerea selectivă a acestor cinci universități și o scurtă analiză a relațiilor acestora cu Universitatea din Iași dovedește colaborări mult mai fructuoase. Fiecare dintre aceste universități merită un studiu separat, fiecare având o pondere mult mai mare în cadrul relațiilor externe ale Universității din Iași comparativ cu Universitatea din Chișinău.

Concluzii

Contextul politic de după cel de-al Doilea Război Mondial a schimbat radical România în toate aspectele ei: politic, social, economic și cultural.

²¹⁸ AUAIC, Rectorat, dosar 182/1971, f. 57-58.

²¹⁹ *Ibidem*, f. 57-58.

²²⁰ Alexandru-Florin Platon, *op. cit.*, p. 625.

²²¹ AUAIC, Rectorat, dosar 181/1971, f. 216-218.

²²² *Ibidem*, f. 149-150.

²²³ AUAIC, Rectorat, dosar 101/1975, f. 161.

²²⁴ *Ibidem*, f. 142-144. Program de muncă pe baza Înțelegerii de colaborare dintre Universitatea „Ernst-Moritz-Arndt” din Greifswald și Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași (1976/1977).

De la dependența și alinierea totală față de Moscova la desovietizarea ce a culminat cu „Declarația de independență” din aprilie 1964, Bucureștiul a fost parte integrantă a „lagărului socialist”, rămânând fidel ideologiei marxist-leniniste. Totuși, în a doua jumătate a anilor '60, schimbările au devenit tot mai evidente, iar anii '70 au fost o perioadă de deschidere și dinamizare a relațiilor externe direcționate mai mult spre Vest. Însă, anii '80 au fost din nou o perioadă caracterizată de stagnarea relațiilor externe.

Alături de relația politică și economică, relațiile culturale au avut un rol la fel de important în raporturile Moscova – București. Instrumentele politicii culturale sovietice, ca ideologia, propaganda (televiziunea, radio-difuziunea), instituțiile, bibliotecile, centrele culturale sau schimburile de specialiști, au fost inițial absorbite de București fără vreo altă opoziție. Aceste relații au fost încadrate în granițe bine stabilite, bazate pe o serie de acorduri bilaterale, reînnoite permanent, delimitând clar condițiile cooperării. Treptat, caracterul acestora a devenit mai dinamic și diversificat în contextul consolidării regimului de la București ce a determinat și o detașare față de politica Kremlinului.

Învățământul a fost, la rândul său, unul dintre elementele cele mai afectate de regim și a cunoscut metamorfoze majore, deviindu-i evoluția tradițională inspirată din Occident. Universitatea din Iași a suferit o serie de schimbări de organizare, de statut (și-a pierdut autonomia universitară), dar și în privința orientării relațiilor externe. Aceasta a avut relații amicale cu instituțiile de învățământ superior din Uniunea Sovietică, în special în domeniul științelor exacte, cum ar fi relația fructuoasă cu IUCN Dubna. Însă, singura înțelegere de colaborare directă a avut-o cu Universitatea de Stat din Chișinău. A fost o colaborare aparte, ce a demarat în anii '60, cu rezultate vizibile spre mijlocul anilor '60, și s-a dezvoltat până la mijlocul anilor '80. Cooperarea s-a tradus în mai multe schimburi de profesori și studenți, teme de cercetare comune sau participări la manifestări științifice. Schimburile de experiență au fost active. De exemplu, în timpul sărbătoririi Centenarului Universității la Iași, a venit o delegație formată din conducerea Universității din Chișinău, apoi au venit diferite delegații de profesori în 1965, 1970, 1973 și 1975, tot în 1975, a sosit și echipa feminină de baschet; la Chișinău au plecat delegații în 1973, 1974 și 1975²²⁵. Cooperarea a fost dinamică în special în anii '70, dar la începutul anilor '80 a cunoscut un regres vizibil, schimbul de experiență și vizitele reciproce fiind mai puține.

Cercetarea documentelor de arhivă, a înțelegerilor de colaborare, a planurilor și proiectelor semnate între cele două Universități, dovedește o

²²⁵ AUAIC, Rectorat, dosar 1541/1969, f. 29.

cooperare și corespondență intensă. Însă, în ciuda acestui argument, relația Universității din Iași cu Universitatea din Chișinău nu s-a ridicat la nivelul relațiilor avute cu alte universități din „lagărul socialist”. Astfel, relațiile cu Universitățile din RDG, R.P. Ungară, R.P. Polonă sau Cehoslovacia au fost mai importante, cu schimburi mai intense, dinamice și diversificate. Comparativ cu acestea, relația cu Universitatea din Chișinău pare doar o cooperare neînsemnată și nu a avut intensitatea acestora. În acest fel, se pare că remarca rectorului Mihai Todossia (că ar fi fost singura universitate din Uniunea Sovietică cu care Universitatea din Iași a avut o înțelegere de colaborare directă) era doar un argument statistic și ideologic, direcția Vest fiind preferată atât de cadrele didactice, cât și de studenți.

Romanian-Soviet Academic Exchanges during the Cold War (Summary)

Keywords: *University of Iași, University of Chișinău, academic history, interuniversity relations, collaboration agreement.*

The international relations of the University of Iași were dynamic and varied, characterized by academic exchanges, documentation internships, participation in scientific events or summer schools. However, the changes in political life at the end of the Second World War imposed radical metamorphoses in their direction. Thus, along with changes in the status of the University, through the loss of university autonomy, and control over courses and curricula, the external relations of the University were no longer an independent initiative, but a complex procedure controlled by Bucharest.

Regarding the relations with the higher education institutions from the USSR, they were in accordance with the bilateral agreements between the two states, the Ministry of Foreign Affairs monopolizing the evolution of this process. At the end of the 1950s, the University of Iași gradually corresponded with Universities and Institutes in the USSR. In this regard, we notice the collaboration in the field of real sciences (Physics, Chemistry or Mathematics), the relations with JIRN-Dubna being a proof in this respect. The connections with this institute proved to be very fruitful, the exchanges of experience of professors and students were regular during the years '70-'80. However, the only University in the USSR that had a direct collaboration agreement with the University of Iași was the University of Chisinau.

The first collaboration initiatives were initiated from Iași in 1958, with the approval of the Ministry of Education and Culture. However, they would not formally establish until 1965, when the first direct collaboration agreement was signed, later this cooperation became a traditional one, the renewal of the

document taking place in 1973, 1976, and in 1981 there were only some negotiations to extend the agreement. The collaboration consisted in exchanges of professors and students, common researching topics or participation in scientific events. The exchanges of experience, of scientific publications but also the visits of various scientific and sports delegations between them were very active. Cooperation was dynamic especially in the 1970s, but in the early 1980s there was a visible decline, with the exchange of experience and reciprocal visits being less numerous.

The relationship between the University of Iași and the University of Chișinău was a rich one, as evidenced by the continuous exchanges and the intense correspondence between the two institutions. However, this relationship did not rise to the level of those with other universities in the “socialist camp”. Thus, relations with the Universities of the GDR, the Hungarian PR, the Polish PR or Czechoslovakia were more important, with more intense, and diversified exchanges. In compare to these, the relationship with the University of Chișinău seems only to be an insignificant cooperation and did not have the same intensity.